

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2005:26

Anonyymi todistelu

Lausuntoyhteenveto

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2005:26

Anonyymi todistelu

Lausuntoyhteenveto

OIKEUSMINISTERIÖ
HELSINKI 2005

ISSN 1458-7149
ISBN 952-466-341-4
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILELEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä
9.11.2005

<p>Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)</p> <p>Wilhelm Norrman</p>	<p>Julkaisun laji Lausuntotiivistelmä</p>		
	<p>Toimeksiantaja Oikeusministeriö</p>		
	<p>Toimielimen asettamispäivä 15.06.2004</p>		
<p>Julkaisun nimi Anonyymi todistelu Lausuntoyhteenvedo</p>			
<p>Julkaisun osat 1. Johdanto, 2. Yleistä, 3. Lausunnot mietintöön liittyvistä lakiehdotuksista ja Liitteet</p>			
<p>Tiivistelmä</p> <p>Peitetoimintatyöryhmä luovutti mietintönsä oikeusministeriölle 29.4.2005 (Oikeusministeriön työryhmämietintö 2005:5). Mietintöön sisältyy ehdotus hallituksen esitykseksi anonyymiä todistelua ja peitepoliisin oikeutta osallistua järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan koskevaksi lainsäädännöksi. Oikeusministeriö pyysi 25.5.2005 päivätyllä lausuntopyyntöllä 54 viranomaiselta, organisaatiolta ja asiantuntijalta kirjallisen lausunnon työryhmän mietinnöstä. Lausunnon antoi 42 tahoja. Tähän lausuntoyhteenvedoon on koottu anonyymistä todistelusta annetut lausunnot.</p> <p>Ehdotuksen tavoitteita on pidetty hyväksyttävänä, mutta useat lausunnonantajat ovat epäilleet, että anonyymistä todistelusta olisi hyötyä vain harvoissa tapauksissa ja että muilla todistajansuojelukeinoilla on usein suurempi merkitys. Useat lausunnonantajat ovat todenneet, että anonyymien todistelun hyväksyttävyyteen perus- ja ihmisoikeuksien kannalta liittyy vaikeaa intressipunnintaa, jossa on otettava huomioon yhtäältä rikoksesta epäillyn oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja toisaalta rikosvastuun toteuttamisen tarpeet sekä todistajan ja rikoksen uhrin intressit. Osassa lausuntoja ehdotettua anonyymiteetin soveltamisalaa on pidetty erityisesti ns. kymmenen vuoden rangaistusmaksimiedellytyksen osalta liian suppeana. Toisissa lausunnoissa on korostettu menettelyn poikkeuksellisuutta, jonka vuoksi edellytysten on oltava tiukat. Lausunnonantajat ovat erimielisiä siitä, missä laajuudessa peitepoliisilla tulee olla oikeus todistaa anonyymisti. Useat lausunnonantajat ovat vastustaneet työryhmän enemmistön ehdotusta, jonka mukaan anonyymien todistelun näyttöarvoa rajoitettaisiin. Useat lausunnonantajat ovat pitäneet riittämättömänä, että anonyymiteetistä päätettäessä rikoksesta epäiltyä edustaisi julkinen asiamies. Lausunnoissa on myös vastustettu sitä työryhmän enemmistön ehdottamaa lähtökohtaa, ettei syyteasiaa käsittelevä tuomarikaan tietäisi anonyymien todistajan henkilöllisyyttä. Eräät lausunnonantajat ovat pitäneet anonyymiä todistelua varsinkin anonyymiteetin muuttamista koskevien säännösten osalta huonosti suomalaisen rikosprosessijärjestelmään sopivana. Anonyymiteetin murtamiseen liittyen vierastetaan tuomioistuimen roolia syyteharkinnassa.</p>			
<p>Avainsanat: (asiasanat) Oikeudenkäyntimenettely, rikosasiat, todistelu, todistaja, julkisuus, rikosoikeus, poliisi, esitutkinta</p>			
<p>Muut tiedot tiedot (Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero) OM 11/41/2004, HARE OM025:00/2004</p>			
<p>Sarjan nimi ja numero Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2005:26</p>	<p>ISSN 1458-7149</p>	<p>ISBN 952-466-341-4</p>	
<p>Kokonaissivumäärä</p>	<p>Kieli suomi</p>	<p>Hinta</p>	<p>Luottamuksellisuus julkinen</p>
<p>Jakaja Oikeusministeriö</p>	<p>Kustantaja Oikeusministeriö</p>		

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIE MINISTERIET

Utgivningsdatum
9.11.2005

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare)		Typ av publikation Remissammandrag	
Wilhelm Norrman		Uppdragsgivare Justitieministeriet	
		Datum då organet tillsattes 15.06.2004	
Publikation (även den finska titeln) Anonym bevisning Remissammandrag			
Publikationens delar 1. Inledning, 2. Allmänt, 3. Utlåtanden om betänkandets lagförslag, Bilagor			
Referat Arbetsgruppen för täckoperationer överlätt sitt betänkande till justitieministeriet 29.4.2005 (justitieministeriets arbetsgruppsbetänkande 2005:5). Betänkandet innehåller ett förslag till en regeringsproposition till riksdagen om anonym bevisning och polisens rätt att i täckoperation delta i brottslig verksamhet. Justitieministeriet sände arbetsgruppens betänkande på remiss till 54 myndigheter, organisationer och sakkunniga 25.5.2005. 42 organisationer gav ett utlåtande. I remissammandraget behandlas utlåtanden om anonym bevisning. Förslagets målsättningar accepteras men i flera av utlåtanden misstänks det att anonym bevisning endast är till nytta i få fall och att andra åtgärder har en större betydelse för vittnesskydd. Gällande förslagets grundrättsenlighet har det i flera utlåtanden betonats intresseavvägningen mellan å ena sidan den misstänktes rätt till rättvis rättegång och å andra sidan behoven vid genomförande av brottsansvar samt vittnets och brottsoffrets intressen. I en del av utlåtanden anses anonyma bevisningens tillämpningsområde, särskilt pga. förutsättningen av minst tio års straffmaximum, vara alltför snävt. I andra utlåtanden framhålls det att förfarandet är exceptionellt och förutsättningarna skall vara stränga. Det råder oenighet om i vilken omfattning polisen skall ha rätt att vittna anonymt efter eller under en täckoperation. I många utlåtanden motsätts förslaget att den anonyma bevisningens bevisvärde skulle begränsas och att svarande skulle representeras av ett offentligt biträde när frågan om vittnets anonymitet avgörs. Även arbetsgruppens utgångspunkt att domarna som behandlar åtalet inte skulle få veta vittnets identitet har motsätts. I vissa utlåtanden har anonym bevisning – särskilt beträffande bestämmelserna om återbrytandet av anonymiteten – ansetts passa dåligt i den finska straffprocessen. Gällande återbrytandet av anonymiteten motsätts domstolens roll i åtalsprövningen.			
Nyckelord Rättegångsförfarande, brottmål, bevisning, vittne, offentlighet, straffrätt, polis, förundersökning			
Övriga uppgifter (Oskari- och HARE-numren, andra referensnumren) JM 11/41/2004, HARE JM025:00/2004			
Seriens namn och nummer Justitieministeriet, Utlåtanden och utredningar 2005:26		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-341-4
Sidoantal	Språk Finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Justitieministeriet		Förlag Justitieministeriet	

1 Johdanto	2
1.1 Peitetoimintatyöryhmän mietintö.....	2
1.2 Lausuntomenettely ja lausuntotiivistelmän sisältö	3
2 Yleistä	4
2.1 Ehdotuksen valmistelu	4
2.2 Ehdotuksen tavoitteet ja tarpeellisuus.....	6
2.3 Toteuttamisvaihtoehdot.....	10
2.4 Ehdotusten suhde perus- ja ihmisoikeuksiin	11
2.5 Eriävät mielipiteet.....	14
2.5.1 Käräjätuomari Liisa Paul	14
2.5.2 Poliisijohtaja Jorma Toivanen.....	14
2.5.3 Asianajaja Tuija Turpeinen.....	15
3 Lausunnot mietintöön liittyvistä lakiehdotuksista	17
3.1 Oikeudenkäymiskaari.....	17
3.1.1 Nimen ja asuinpaikan salassapito – 17 luku 28 §	17
3.1.2 Anonymiteetin edellytykset ja soveltamisala – 17 luku 35 §	17
3.1.3 Oikeus olla paljastamatta henkilöllisyyteen liittyviä seikkoja – 17 luku 35 a §.....	21
3.1.4 Näyttöarvo – 17 luku 35 b §	22
3.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa	27
3.2.1 Anonymiteetin murtaminen – 1 luku 14 a–e §.....	27
3.2.2 Anonymiteetin vaatiminen ja anonymiteetin asteet – 5 luku 11 a §	31
3.2.3 Tuomioistuimen toimivalta ja päätösvaltaisuus – 5 luku 11 b §.....	33
3.2.4 Anonymiteettiasian käsittely – 5 luku 11 c §	36
3.2.5 Julkinen asiamies – 5 luku 11 d §	37
3.2.6 Päätös – 5 luku 11 e §	38
3.2.7 Muutoksenhaku – 5 luku 11 b.....	38
3.3 Esitutkintalaki	39
3.3.1 Anonyymien todistajan kirjaaminen esitutkintapöytäkirjaan – 39 §	39
3.4 Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta.....	40
3.4.1 Suljettu käsittely ja oikeudenkäyntiaineiston salaisuus – 5 a § 3 mom.	40
Lausunnonantajat	42

1 Johdanto

1.1 Peitetoimintatyöryhmän mietintö

Oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö asettivat 16 päivänä kesäkuuta 2004 työryhmän selvittämään peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen turvallisuuden varmistamiseksi mahdollisuutta säätää 1. peitetoiminnassa toimineen poliisimiehen henkilöllisyyden salassa pitämisestä myös häntä todistajana tai muutoin esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä kuultaessa ja 2. peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen mahdollisuudesta tehdä henkilön tai henkilöryhmän toimintaan osallistuessaan teko, joka muutoin täyttäisi rikoksen tunnusmerkistön.

Kohdan 1 mukaisessa selvitystyössä oli lähtökohtana se, että mahdollinen säännös sijoitettaisiin oikeudenkäymiskaareen ja sen soveltamisala koskisi kaikkia todistelutarkoituksessa kuultavia henkilöitä. Työryhmän oli harkittava, onko olemassa tilanteita, joissa henkilöllisyyden salassa pitämistä on pidettävä välttämättömänä. Työryhmän tuli ottaa huomioon ne näkökohdat, jotka on esitetty poliisin tiedonhankintaa koskevien säännösten uudistamista koskevassa hallituksen esityksen luonnoksesta annetussa oikeusministeriön lausunnossa.

Kohdan 2 mukaisessa selvitystyössä oli arvioitava, minkä tyyppisessä tilanteissa mahdollisuus voisi aktualisoitua, millaiseen intressien punnintaan se perustuisi sekä kuinka vakavia tekoja mahdollisuus kattaisi.

Säännösehdotuksia muotoiltaessa erityistä huomiota oli kiinnitettävä mahdollisiin perustuslaista johtuviin rajoituksiin ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevaan oikeuskäytäntöön koskien muun muassa anonyymiä todistelua. Lisäksi työryhmän tuli tarpeellisessa määrin selvittää kysymyksiä koskevaa kansainvälistä lainsäädäntöä ja käytäntöjä.

Työryhmä luovutti mietintönsä 29.4.2005 oikeusministeriölle ja sisäasiainministeriölle. Mietintö on julkaistu oikeusministeriön työryhmämietintönä 2005:5.

Ehdotuksen mukaan todistajaa tai muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa voitaisiin kuulla oikeudenkäynnissä siten, ettei kuultavan henkilöllisyys paljastuisi. Anonyymi todistelu tulisi kyseeseen vain kun virallisen syyttäjän ajama syyte koskee rikosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kymmenen vuotta vankeutta. Syylliseksi tuomitseva tuomio ei saisi perustua ainoastaan tai pääasiallisesti anonyymiin todisteluun.

Anonymiteetistä päättäisi tuomioistuin. Anonymiteetistä päättänyt tuomari ei voisi käsitellä pääasiaa, eikä pääasian käsittelevä tuomari saisi kuultavan henkilöllisyyttä tietoonsa. Vastaajan etuja valvoisi julkinen asiamies. Oikeudenkäynnin, sen aineiston ja päätöksen julkisuutta olisi rajoitettava, kun anonymiteetistä päätetään.

Ehdotukseen sisältyvät myös säännökset siitä, miten asianomistaja voisi yksin nostaa syytteen tai tehdä rikosilmoituksen anonymisti kuulua henkilöä kohtaan perättömästä lausumasta tai tähän liittyvästä virkarikoksesta.

Esityksessä ehdotetaan myös, että poliisilakiin otettaisiin säännös, jonka mukaan peitetoimintaa suorittavalle poliisimiehelle voitaisiin antaa lupa osana peitetoimintaa osallistua järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan. Luvan myöntämisestä päättäisi tuomioistuin. Edellytyksenä olisi, että peitetoiminnan kohteena on rikos, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kymmenen vuotta vankeutta. Lisäksi edellytetään, että osallistumisella voidaan arvioida olevan erityisen tärkeä merkitys rikoksen estämiselle, paljastamiselle tai selvittämiseksi. Tuomioistuimen luvalla peitepoliisi saisi myös osallistua peitetoiminnan kohteena olevaan rikokseen vaikuttamalla rikoksen tekemisen aikaan ja paikkaan tai muulla tähän rinnastettavalla tavalla, jos rikos on tekeillä tai on perusteltua syytä olettaa, että rikos tehtäisiin ilman poliisimiehen myötävaikutustakin. Lisäksi poliisimies saisi peitetoimintaa suorittaessaan syyllistyä eräisiin rikkomuksiin, jos se on välttämätöntä peitetoiminnan paljastumisen estämiseksi.

Poliisilaissa säädettäisiin myös siitä, miten rikollisryhmän toimintaan osallistumisesta raportoitaisiin ja milloin peitetoiminnasta olisi kerrottava rikoksesta epäillylle. Ehdotukseen sisältyy myös säännös rikolliseen toimintaan osallistumisesta aiheutetun vahingon korvaamisesta.

Mietintöön liittyy kolme eriävää mielipidettä.

Oikeusministeriö ja sisäasiainministeriö ovat päättäneet, että mietinnön jatkovalmisteluvastuu jaetaan niin, että anonymiä todistelua koskevat säännökset valmistellaan oikeusministeriössä ja rikolliseen toimintaan osallistumista koskevat säännökset valmistellaan sisäasiainministeriössä.

1.2 Lausuntomenettely ja lausuntotiivistelmän sisältö

Oikeusministeriö pyysi 25.5.2003 päivätyllä lausuntopyynnöllä 54 viranomaiselta, organisaatiolta ja asiantuntijalta kirjallisen lausunnon peitetoimintatyöryhmän mietinnöstä. Lausunnot pyydettiin toimittamaan 15.8.2005 mennessä. Lausunnon toimittaneet ja toimittamatta jättäneet tahot ilmenevät lausuntotiivistelmän liitteestä.

Tähän lausuntotiivistelmään on otettu vain ne lausunnot, jotka koskevat anonymiä todistelua. Lausuntotiivistelmä on jaettu kolmeen lukuun. Tässä johdannossa on lyhyt esittely työryhmämietinnöstä ja kuvaus lausuntomenettelystä. Johdantoa seuraavassa toisessa luvussa on yleisluontoinen kuvaus siitä, miten lausunnoissa on suhtauduttu ehdotuksen valmistelutapaan, tavoitteisiin ja tarpeellisuuteen, toteuttamisvaihtoehtoihin, suhteeseen perus- ja ihmisoikeuksiin sekä eriäviin mielipiteisiin. Kolmanteen lukuun on koottu yksittäisiä lakiehdotuksia koskevat lausunnot.

2 Yleistä

2.1 Ehdotuksen valmistelu

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mielestä ehdotetut muutokset ovat voimassa olevaan lakiin ja vallitseviin periaatteisiin nähden varsin suuria ja tämänkaltaiset perustavaa laatua olevat muutokset tulisi pyrkiä ajoittamaan asiaa koskevien lakien kokonaisuudistuksen yhteyteen. **Käräjäoikeustuomarit ry:n** ja **Suomen Lakimiesliiton** mukaan pakkokeinolainsäädäntö tulisi kiireellisesti uudistaa.

Helsingin hovioikeus toteaa, ettei työryhmän kokoonpanoon ole kuulunut yhtään ylioikeuden edustajaa. Hovioikeuden mukaan ehdotetut uudet sääntelyt muutoksenhakuasteen kannalta ovat jääneet kokonaan pohtimatta.

Tullihallitus toteaa, että työryhmässä on ollut laajapohjainen edustus ja työryhmän työ on ollut monipuolista ja perusteellista. Myös **Liikkuva poliisin** mukaan työryhmä on tehnyt perusteellista työtä valmistellessaan mietintöä. **Valtakunnansyyttäjänviraston** mielestä säännösehdotukset ja niiden perustelut ovat selkeästi ja ymmärrettävästi kirjoitetut. Perusteluista löytyvät seikkaperäiset tulkintasuositukset yksittäisten pykäliden soveltamistilanteita varten.

Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry pitää ehdotusta täsmentymättömänä ja tulkinnanvaraisena eri viranomaisten velvoitteiden ja toimivaltasuhteiden sekä menettelyn osalta. Ehdotukseen sisältyy liiton mukaan näiltä osin myös elementtejä, jotka ovat vieraita Suomen oikeusjärjestelmälle.

Oikeuskansleri huomauttaa, että ehdotuksiin sisältyy varsin vakavia periaatteellisia ongelmia, jotka työryhmän mietinnössä on pitkälti sivuutettu. Myös ehdotettuihin järjestelmiin liittyviin käytännöllisiin ongelmiin on paikoitellen suhtauduttu varsin kevyesti. **Helsingin käräjäoikeus** huomauttaa, että mietinnössä on jätetty täysin avoimeksi esimerkiksi se, miten todistaja kutsutaan, todistajan henkilöllisyys todetaan tai palkkiot maksetaan. Mietinnössä ei myöskään ole otettu kantaa siihen, miten ehdotettu suhtautuu esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 § 2 momentin säännökseen. Avoimeksi on myös jäänyt, kuinka poisjäänyt todistaja saadaan tuomioistuimeen tai tuomioistuin voi tuomita todistajan poissaolosta uhkasakkoon. **Tampereen käräjäoikeus** toteaa, että mikäli anonymistia todistelusta säädetään, on välttämätöntä, että tuomioistuimet saavat riittävän koulutuksen ja yhdenmukaisen ohjeistuksen käytännön menettelyistä kuten anonymin todistajan haastamisesta, henkilöllisyyden toteamisesta, valan/vakuutuksen antamisesta, poissaolosta oikeudessa, todistajan palkkion maksamisesta jne.

Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry:n mukaan ehdotuksessa esitetyllä lainsäädännöllä on vaikutusta yksilön oikeusturvan kannalta merkittäviin oikeuksiin, jotka helposti johtavat ristiriitaan muiden laissa turvattujen oikeuksien sekä yleisten oikeusperiaatteiden kanssa. Tämä puolestaan johtaa väistämättä intressivertailuun, jossa tulee arvioitavaksi, mitä intressejä yhteiskunnassa pi-

detään tärkeinä ja millä keinoin niitä tulee tavoitella. Ehdotuksessa esitettyjen muutoksien merkittävyyden vuoksi niiden toteuttaminen edellyttää myös muutosten yhteiskunnallisten ja oikeudellisten vaikutusten kokonaisvaltaista arviointia. Liitto katsoo, että tällainen intressivertailu ja kokonaisvaltainen vaikutusten arviointi on ehdotuksessa jäänyt osittain puutteelliseksi.

Suomen Syyttäjäyhdistys ry:n mukaan esityksessä on tavoiteltu tasapainoa anonyymisti kuultavan henkilön ja epäillyn ja vastaajan oikeusturvan välillä. Edellytykset anonyymiin todisteluun olisivat tiukat ja anonymiteettia pyrittäisiin suojaamaan erilaisilla selkeillä säännöksillä, joiden sisältö ja tarkoitus on viime kädessä perusteluista ymmärrettävällä tavalla nähtävissä. Anonymiteetin murtaminen on pyritty tekemään ainoastaan hyvin kontrolloidusti mahdolliseksi.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan anonyymiin todisteluun liittyy väistämättä vaikeita oikeusturvaongelmia. Niitä on pyritty mietinnössä ehdotetuin keinoin mahdollisuuksien mukaan vähentämään. Tuloksena on kokonaisuutena arvioiden monimutkainen ja raskas järjestelmä, joka yhtäältä on eräin osin hyvin ongelmallinen oikeusjärjestyksemme kannalta, mutta toisaalta tuntuu tarjoavan vain hyvin minimaalisen avun todistajan uhkaamiseen liittyvien ongelmien ratkaisemiseksi.

Oulun käräjäoikeus pitää mietinnön olennaisena puutteena sitä, että siitä ei millään tavoin ilmene ne käytännön syyt, miksi työryhmä on päätenyt varsin tuoreesta kannanotosta (oikeusministeriön työryhmämietintö 2002:4) poikkeavaan esitykseen. Myöskään viime vuosina käyttöön otettujen todistajansuojelutoimenpiteiden vaikutuksia kuultavan turvallisuuteen ja pelkotuntemuksiin ei ole laajemmin tutkittu tai muutoinkaan selvitetty

Helsingin käräjäoikeus toteaa, ettei Suomessa liene tutkittu todistajien vakavaa uhkailua, sen yleisyyttä tai keihin uhkailua kohdistuu. Käräjäoikeus pitää tällaista tutkimusta tarpeellisena. Myös **Tampereen käräjäoikeus** pitää tärkeänä, että Suomessa tehtäisiin kattava tutkimus todistajien uhkailun olemassaolosta tai yleisyydestä ennen kuin anonyymistä todistelusta säädetään.

Sosiaali- ja terveysministeriö katsoo, että tulisi vielä tarkemmin selvittää, mitä vaikutuksia anonyymillä todistelulla olisi Suomen oikeusjärjestykseen kokonaisuudessaan.

Keskusrikospoliisi haluaa yleisesti kiinnittää huomiota mietinnössä käytettyihin käsitteisiin. Anonyymistä todistelua koskevassa osiossa käytetään todistelutarkoituksessa kuultavasta henkilöstä varsin usein käsitettä "kuultava" joka ei vastaa sille rikosprosessissa yleensä annettua merkitystä. Lisäksi esityksessä kuvataan samoissa asiakokonaisuuksissa eri prosesseja, missä asianomistaja/epäilty-asetelmat jäävät hieman epäselviksi.

Keskusrikospoliisi esittää, että syyttäjäviranomaisten osalta lainsäädäntöön sisällytettäisiin erilliset vaitiolo-oikeutta koskevat säännökset.

2.2 Ehdotuksen tavoitteet ja tarpeellisuus

Todistajansuojan uudistukset ovat tarpeellisia

Tampereen kihlakunnan syyttäjänvirasto pitää työryhmän ehdotusten päälinjoja hyväksyttävänä ja tarpeellisina. **Helsingin kihlakunnan syyttäjänviraston** ja **Valtakunnansyyttäjänviraston** mukaan esitetyt uudistukset ovat kannatettavia. **Rajavartiolaitos** pitää mietinnössä esitettyjä uudistuksia tarpeellisina. **Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry** suhtautuu lähtökohtaisesti myönteisesti työryhmän esittämiin ehdotuksiin. **Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen** näkemyksen mukaan ehdotettu anonymiä todistelua koskeva sääntely on välttämätöntä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja rikoslain 15 luvun säännösten lisäksi. Kysymys on todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden perusoikeuksien suojaamisesta perustuslain 22 §:n edellyttämällä tavalla.

Helsingin kihlakunnan poliisilaitos tuo esille, että törkeissä väkivaltarikoksissa erityisesti järjestäytyneiden rikollisryhmien jäsenet ovat pyrkineet vaikuttamaan todistajana kuultavien henkilöiden lausumien sisältöön ja todistushalukkuuteen. Painostuksen vuoksi todistajien lausunnot ovat lieventyneet esitutkintaan verrattuna.

Valtakunnansyyttäjänviraston mukaan on lähtökohtaisesti kohtuutonta, että laissa asetetun todistamisvelvollisuutensa täytettyään henkilö joutuu vakavasti pelkäämään oman ja läheistensä turvallisuuden puolesta. Kun on kyse vakavasta rikollisuudesta, on tilanteita, joissa tällä hetkellä olemassa olevat prosessioikeudellinen ja rikosoikeudellinen todistajansuoja eivät ole riittäviä keinoja todistajan suojelemiseksi. **Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry** pitää tärkeänä pyrkimyksiä kehittää todistajansuojakeinoja, joilla pyritään varmistamaan todistajan mahdollisuudet kertoa tietonsa vapaasti ilman ulkopuolista painostusta tai uhkaa. Tämä on tärkeää sekä rikosoikeudellisen vastuun toteutumisen että todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden turvallisuuden takia.

Oulun käräjäoikeus toteaa, että valtiovallan velvollisuutena on taata todistajansuojelun asianmukainen taso. Todistajan ja muun todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön sekä tälle läheisten turvallisuus pitää turvata todellisissa ja vakavissa uhkatilanteissa. Mikäli näin ei ole, tulee rikosvastuun toteutuminen syrjäytyä yksilön perustavaa laatua olevan perusoikeuden turvaamiseksi.

Etelä-Suomen lääninhallituksen poliisin lääninjohdon mukaan rikosasian asianomistajalla tulisi olla oikeus kaiken käytettävissä olevan todistusaineiston esille saamiseen tuomioistuimen harkittavaksi. Asiaa ei tule ajatella vain rikoksesta epäillyn oikeusturvan kannalta. Järjestäytyneen rikollisuuden toiminnassa esiintynyt uhkailu ja väkivallan käyttäminen asianomistajiin ja todistajiin on levinnyt myös muihin vakaviin rikoksiin syyllistyneiden keskuuteen. Suomalainen yhteiskunta ei pysty käytännössä suojaamaan mitenkään uhkailun kohteeksi joutuvaa todistajaa ilman hänen henkilöllisyytensä täydellistä salaamista.

Rovaniemen hovioikeudella ei ole huomautettavaa esityksen tavoitteista. Järjestäytyneen rikollisuuden kasvu ja tarve lisätä todistajien ja muiden kuultavien turvallisuutta edellyttävät uusien keinojen käyttöönotto. Tärkeää on myös

varmistaa, että kaikki oikeudenkäynnissä esitettävä näyttö on asianmukaisesti saatavilla.

Kansainväliset vertailukohdat

Oulun läänin poliisin lääninjohto huomauttaa, että anonyymi todistelu on jo useissa eurooppalaisissa valtioissa. Suomi on rikollisuuden suhteen tulossa samanlaisessa kehitysvaheessa, eikä anonyymien todistelun tarve poikkea suuresti muista maista. Poliisin lääninjohto pitää tärkeänä, että anonyymista todistelusta saadaan lakiin säädökset. **Rajavartiolaitoksen** mukaan kansainvälisen rikos-torjuntayhteistyön toimivuuden kannalta on perusteltua, että Suomessakin säädetään anonyymien todistelun mahdollisuudesta useimpien muiden Keski- ja Pohjois-Euroopan maiden tapaan. **Tampereen käräjäoikeuden** mielestä jo pelkästään se seikka, että useissa Euroopan maissa anonyymi todistelu on sallittu puoltaa lähtökohtaisesti anonyymien todistelun sääntelyä Suomessakin. Mikäli Suomessa ei sallittaisi anonyymia todistelua, avaisi tämä vaaran siihen, että järjestäytyneet rikollisryhmät entistä laajemmin toimisivat Suomessa tai Suomesta käsin. Anonyymi todistelu saattaisi toimia tässä mielessä eräänlaisena pelotteena.

Kuopion käräjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että työryhmän esityksen toteutuminen esitetystä laajuudesta merkitsisi selvää irrottautumista pohjoismaisesta oikeuskäytännöstä.

Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa, että Suomi on, Ruotsin lisäksi, niitä harvoja Pohjois- ja Keski-Euroopan maita, joissa anonyymien todistelun mahdollisuutta ei vielä ole säädetty. Jos sitä ei säädetä, voisi ajatella, että rajat ylittävän kansainvälisen rikollisuuden toimialoilla tästä saattaisi tulevaisuudessa muodostua tehokkaan yhteistyön este. Jos peitetoimintaan osallistuva ulkomalainen poliisiviranomainen saa kotimaassaan vakavimmissa ääritapauksissa todistaa anonyymisti, on ilmeistä, ettei halukkuus osallistua valtioiden rajat ylittäviin operaatioihin olisi kovin suuri, jos kaikissa osallistujamaissa ei olisi vastaavaa mahdollisuutta. **Keskusrikospoliisi** huomauttaa, että anonyymi todistelu on muun muassa kansainvälisen rikostuomioistuimen perussääntöön kuuluva todistajansuojelukeino. Keskusrikospoliisin mukaan muissa EU-jäsenvaltioissa peitehenkilöille mahdollistettu anonyymi todistelu merkitsee, että Suomen, jo ns. vastavuoroisuusperiaatekin huomioiden, on oikeusapua saadakseen turvattava toisen valtion peitehenkilön riittävän tasoinen suoja.

Ehdotetuista uudistuksista olisi vain vähän hyötyä

Anonyymia todistelua voitaisiin mietinnön mukaan käyttää vain hyvin vakavia rikoksia koskevissa oikeudenkäynneissä. Myös todistajan kohdistuvan uhan tulee olla vakava ja anonyymia todistelua saisi käyttää vain kun se on välttämättömyyden torjumiseksi. Nämä ovat **eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen** mielestä hyviä lähtökohtia. Kun näiden rajoitusten lisäksi edellytettäisiin, että syylliseksi tuomitseva tuomio ei saa perustua ainoastaan tai pääasiallisesti anonyymiin todisteluun, herää apulaisoikeusasiamiehen mukaan kysymys, mitkä olisivat ne käytännön tilanteet, joissa anonyymia todistelua käytettäisiin. Siihen

mietintö ei apulaisoikeusasiamiehen mielestä anna kunnollista vastausta, joten on hyvin vaikea arvioida, onko ehdotetulle muutokselle Suomen oloissa riittäviä perusteita.

Oikeuskanslerin mukaan ehdotusten tavoitteet eli todistajien suojeleminen ja peite-toiminnan tehokkuuden varmistaminen ovat sinänsä kannatettavia, mutta on kysymyksenalaista, missä määrin kyseiset tavoitteet todellisuudessa on mahdollista saavuttaa ehdotetuilla säännöksillä. **Suomen Asianajajaliiton** mukaan mietintö ei tuo vastausta siihen, edistääkö anonyymi todistelu asian selvittämistä ja tuomioiden aineellisesti oikeaa lopputulosta. Anonyymien todistelun tarvetta ei ole lähtökohtaisesti tutkittu riittävästi, jotta lainsäädännön tarpeellisuutta voitaisiin arvioida. Työryhmämietinnöstä saatavan selvityksen perusteella anonyymien todistelua voitaisiin tehokkaasti, todistajan anonymiteetti säilyttäen, käyttää hyvin marginaalisissa tilanteissa ulkopuoliseen todistajaan kohdistuvan vakavan uhan vuoksi.

Kuopion kärjäoikeus suhtautuu kielteisesti anonyymien todistelua koskevan lain säätämiseen ja katsoo, että anonyymien todistelua ei tulisi sallia. Kärjäoikeus mainitsee perusteina anonyymien todistelun aiheuttamat vaikeat prosessuaaliset kysymykset, erityisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen osalta, ja sen, että anonyymien todistelulla tulisi olemaan mitä ilmeisemmin suhteellisen vähäinen merkitystodistajansuojelun kannalta.

Porin kärjäoikeus ja **professori Juha Lappalainen** eivät kannata anonyymien todistelun sallivan lain säätämistä. Myös **Helsingin hovioikeus** ja **Helsingin kärjäoikeus** suhtautuvat kriittisesti mietinnössä ehdotettuun lainsäädäntöön. **Helsingin hovioikeus** katsoo, että mietinnössä esitetyt yleiset perusteet anonyymien todistelun tosiasiallisen säätämistarpeen puolesta ovat olennaisesti heikommat kuin perusteet anonyymien todistelun sallimista vastaan. Hovioikeuden mukaan ehdotuksessa korostuu liiaksi rikosvastuun toteutumisen ensisijaisuus oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kustannuksella. Anonyymi todistelu kaventaa puolustuksen oikeuksia, mikä on kompensoitava korostamalla tämän oikeusturvan takeita muulla tavalla. Ehdotuksessa ei esitetä sellaista konkreettista kompensointikeinoa, joka täyttäisi tämän vajeen.

Turun syyttäjänvirasto suhtautuu jossain määrin varauksellisesti anonyymien todistelusta säätämisen tarpeellisuuteen. Anonyymien todistelua voitaisiin syyttäjänviraston mukaan todennäköisesti käyttää vain äärimmäisen harvoissa tapauksissa. Sellaisia rikoksia käsiteltäessä, joiden yhteydessä anonyymien todistelua ehdotuksen mukaan voitaisiin käyttää, anonyymien kuultavan henkilön kertomuksen sisältö ilmeisesti lähes poikkeuksetta paljastaisi hänen henkilöllisyytensä.

Poliisikoulun mukaan anonyymien todistelusta on ehdotuksessa todetuin tavoin hyötyä lähinnä kuultaessa ns. satunnaisia todistajia. Kanssasyytettyjen tai asianomistajan osalta anonymiteetistä ei pääsääntöisesti ole hyötyä, koska useimmiten he ovat vastaajan tiedossa.

Myös **Kuopion kärjäoikeuden** mukaan anonyymien todistelusta olisi hyötyä vain harvoissa tapauksissa ja sillä olisi vähäinen merkitys todistajansuojelun

kannalta. Käräjäoikeuden mukaan anonymillä todistelulla olisi merkitystä peitepoliisin henkilöllisyyden suojaamisen osalta. Myös **Helsingin käräjäoikeuden** mukaan voidaan kysyä, onko anonymiteetillä todellista merkitystä muissa tapauksissa kuin kuultaessa peitepoliisia. Käräjäoikeuden käsityksen mukaan tilanteet, joissa esiintyy säännöksen soveltamisen edellytyksenä olevaa suojeltavan henkeen tai terveyteen kohdistuvaa vakavaa uhkaa, lienevät sellaisia, että vastaajat yleensä jo todistelun sisällön perusteella saavat tietoonsa todistajan henkilöllisyyden. Ulkopuolisten satunnaistodistajien kohdalla taas mainittu uhka ei liene useinkaan todellinen ja selvityksen saaminen uhan olemassaolosta ja siten anonymiteetin tarpeellisuudesta voi olla ongelmallista. Käräjäoikeus katsoo, että anonymimin todistelun tarvetta tulee arvioida lähinnä sen perusteella, onko tarpeellista ja halutaanko poliisitodistajan suojaamiseksi luoda ehdotetun kaltainen menettely.

Professori Pekka Koskinen pitää niitä näkökohtia, joilla anonymiin todisteluun on Ruotsissa suhtauduttu kielteisesti ja joita asianajaja Turpeinen tuo erävässä mielipiteessään esiin, painavampina kuin tällaisen todistelun sallimisesta mahdollisesti saatavia etuja. **Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen** mukaan anonymia todistelua vastaan puhuvat seikat ovat varsin vahvoja ja periaatteellisesti tärkeitä. Siksi tällaiseen järjestelmään siirtyminen vaatisi vakuuttavia vastaperusteluja. Sellaisia mietintöön ei sisälly.

Vaasan käräjäoikeus ihmettelee, mikä on anonymimin todistelun todellinen tehtävä ja painoarvo oikeudenkäynnissä. Samalla kun ollaan ehdottamassa anonymimin todistelun sallimista niin säädetään myös, että sen merkitys ei saa olla suuri tai edes kovin painava puhumattakaan, että sillä voisi olla ratkaiseva merkitys (ehdotettu OK 17:35 b §). Lausunnon mukaan käräjäoikeudessa onkin lausuttu ehdotusta tältä osin täysin vastustavia mielipiteitä, koska anonymimin todistelun hyöty on varsin kyseenalainen.

Helsingin hovioikeuden mukaan ehdotetun sääntelyn käyttökelpoisuutta arvioitaessa on vielä pohdittava sitä perusteellista ristiriitaa, että anonymi todistelu ei saisi olla ainoa tai pääasiallinen näyttö langettavan tuomion perustana ja että anonymiteettiä tarvittaisiin juuri tapauksissa, joissa muuta näyttöä ei ole.

Ehdotuksen yhteiskunnalliset vaikutukset

Helsingin käräjäoikeuden näkemyksen mukaan liiallinen epäkonventionaalisten menetelmien käyttö saattaa johtaa siihen, että kansalaisten luottamus viranomaistoimintaan vähenee. **Professori Pekka Koskinen** kritisoi sitä, että työryhmä näkee ehdotustensa yhteiskunnalliset vaikutukset perin positiivisessa valossa: ne "parantavat mahdollisuutta selvittää tiettyjä vakavia rikoksia ja edistävät siten rikosvastuun toteuttamista". Toisessa vaakakupissa ovat professori Koskinen mukaan vaikeammin mitattavissa olevat vaikutukset yhteiskunnan yleiseen ilmapiiriin, oikeus- ja poliisikulttuuriin. Tämä ehdotus osana samansuuntaisten, toisiaan seuraavien uudistusten ketjua olisi viemässä sellaisen salaisen kontrolliyhteiskunnan suuntaan, jota kansalaisen on entistä vaikeampi tuntea reilun pelin sääntöjä noudattavaksi.

Käräjäoikeustuomarit ry:n mukaan valittujen keinojen käyttöönotto edellyttää vakavaa pohdintaa oikeusjärjestyksen uskottavuudelle aiheutuvien haittojen ja vakavien rikosten selvittämiseksi saatavan lisäedun välillä. Käytännön tuomioistuintyössä ei ole havaittu, että vakavien rikosten määrä ja rikosten selvittäminen vaatisi anonyymien todistelun käyttöönottamista. Tiedossa ei ole, että todistajiin kohdistuva painostus olisi lisääntynyt niin, että anonyymien todistelun salliminen olisi tarpeellista.

Suomen Lakimiesliitto huomauttaa, että valittujen keinojen käyttöönotto edellyttää vakavaa punnintaa niistä koko oikeusjärjestyksen uskottavuudelle aiheutuvien haittojen ja vakavien rikosten selvittämiseksi saatavan lisäedun välillä. Lakimiesliitto ei myöskään ole vakuuttunut siitä, että vakavien rikosten määrän kasvu ja rikosten selvittäminen vaatisi välttämättä anonyymien todistelun käyttöönottoa.

Tietosuojavaltuutettu toteaa, että anonyymi todistelu johtaa siihen, että tiettyyn vaiheeseen saakka todistajan henkilöllisyys ei tule esimerkiksi syytetyn tietoon. Näin ollen anonyymi todistelu kaventaa kansalaisten tiedollisten oikeuksien toteutumista. Tämä on otettava huomioon myös käytettäessä tarkastusoikeutta. Ei saa muodostua tilanteita, jolloin tarkastusoikeuden käyttäminen rikkoisi anonymiteettisuojaan. Tietosuojavaltuutettu pitää aiheellisena, että arvioidaan, aiheuttaako käsillä oleva ehdotus tarvetta muuttaa henkilötietolakiin sisältyvää rekisteröidyn tarkastusoikeutta koskevaa lainkohtaa.

Muut vaikutukset

Kouvolan hovioikeuden mukaan tulisi varoa sitä, ettei uudistuksella tarpeettomasti sotketa yleisiä toimivaltaperiaatteita tuomioistuimen ja syyttäjälaitoksen välillä ja ettei sillä harkitsemattomasti puututa tuomioistuimen vapaaseen näyttöharkintaan. Uudistus saattaa myös johtaa hankaliin tilanteisiin pienissä ja keskisuurissa käräjäoikeuksissa mietinnössä ehdotettujen tuomarien toimivaltaa koskevien säännösten johdosta.

Helsingin käräjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että anonyymien todistelun mahdollisuus tulee varmuudella lisäämään niitä koskevia pyyntöjä. Jo nyt on ollut havaittavissa, että niin sanottujen pelkäävien todistajien määrä on lisääntynyt, kun julkisuudessa on ollut asiasta keskustelua. Suurin osa anonyymiä todistelua koskevista pyynnöistä tulisi todennäköisesti olemaan sellaisia, joihin ehdotusta ei ole tarkoitettu sovellettavaksi.

Suomen Syyttäjähdistys ry:n mukaan anonyymi todistelu olisi viimekätinen ja poikkeuksellinen keino, joten sitä tultaneen käyttämään hyvin harvakseltaan. Näin ollen uudistukset eivät todennäköisesti aiheuttaisi merkittävää lisätyötä syyttäjille.

2.3 Toteuttamisvaihtoehdot

Kuopion käräjäoikeuden mukaan anonyymien todistelun asemesta todistajansuojelua voitaisiin kehittää muulla tavoin, esimerkiksi ottamalla tehokkaammin

käyttöön laissa säädetyt todistajansuojelua koskevat keinot. **Poliisikoulun** käsityksen mukaan esitettävän näytön eli pelkäävien todistajien suojelua pitäisi edelleen kehittää ja laajentaa etsimällä uusia keinoja todistelun esittämisen turvaamiseksi. **Professori Juha Lappalaisen** mukaan todistajansuojelussa olisi pyrittävä etenemään muuta tietä kuin sallimalla todistajan esiintyä nimettömänä. **Suomen Asianajajaliitto** katsoo, että anonyymien todistelun sallimisen sijaan lainsäädännön kautta tulee kehittää keinoja todistajansuojelun tehostamiseksi.

Turun syyttäjänvirasto ehdottaa harkittavaksi anonyymien todistelun korvaamista todistajansuojeluohjelmalla, joka Ruotsissa on harkittu ehdottamisen arvoiseksi. **Valtakunnansyyttäjänviraston** mukaan todistajansuojeluohjelma (todistajalle uusi henkilöllisyys, uusi asuinpaikkakunta) ei olisi riittävä keino Suomen kokoisessa pienessä maassa. Lisäksi todistajan kannalta "uutta elämää" voidaan pitää kohtuuttomana vaihtoehtona, jos sama näytön esittämiseen liittyvä päämäärä on mahdollista saavuttaa hänen näkökulmastaan katsottuna vähemmällä vaivalla. **Helsingin hovioikeuden** mukaan ei ole perusteltua väittää, kun verrataan esimerkiksi Norjassa esiintynyttä anonyymien todistelun käyttötarvetta (1 tapaus 4 vuoden aikana), että todistajansuojeluohjelma voisi muodostua meillä kustannuksiltaan ylivoimaiseksi.

Liikkuva poliisi pitää tärkeänä, että nyt ehdotettujen toimenpiteiden lisäksi todistajien ja rikosten asianomistajien suojelemiseksi tulee edelleen kehittää myös muita menetelmiä. Toimenpiteiden pohjaksi ei tule ottaa ainoastaan tilastotietoa siitä, kuinka usein uhkauksia toteutetaan, vaan myös turvallisuuden tunteelle pitää antaa erityistä painoarvoa.

2.4 Ehdotusten suhde perus- ja ihmisoikeuksiin

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan mietinnössä on varsin hyvin käyty läpi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä anonyymien todistelun osalta. Johtopäätöksensä ratkaisukäytännöstä voitaneen mietinnön mukaisesti tehdä, että anonyymi todistelu ei kaikissa olosuhteissa ole ristiriidassa ihmisoikeussopimuksen kanssa. **Helsingin hovioikeus** toteaa, että EIT:n ratkaisusta mahdollisesti saatava tuki ehdotetulle suomalaiselle anonyymiteetille ei ole niin vahva kuin mietinnössä annetaan ymmärtää (esim. Doorson v. Alankomaat; EIT 26.3.1996; 54/1994/501/583). EIT:n ratkaisut ovat lähes kaikki nimenomaan langeuttavia ratkaisuja, joissa 6. artiklaa on todettu rikutun ja ne koskevat pitkälti sellaisia oikeusjärjestelmiä (esim. Alankomaat), jotka poikkeavat aivan olennaisesti suomalaisesta ja pohjoismaisista järjestelmistä. Ratkaisut eivät myöskään ole yksimielisiä.

Helsingin kärjäoikeus yhtyy siihen mietinnössä esiintuotuun näkemykseen, että anonyymi todistelu ja siitä päättäminen saattavat merkitä poikkeamista oikeudenkäynnin perusperiaatteista. **Professori Pekka Koskinen** pitää poikkeamista selvänä, eivätkä perustelut siihen ole riittävän painavat. **Helsingin kärjäoikeuden** mukaan anonyymi todistelu voi heikentää puolustuksen järjestämistä sekä vähentää tosiasiallista mahdollisuutta vastakuulusteluun. Sa-

moin se saattaa horjuttaa osapuolten tasa-arvoa, koska vain syyttäjä tietäisi todistajan henkilöllisyyden.

Professori Juha Lappalaisen mukaan perusongelma on siinä, että anonyymiä todistelua on tietolähteen tuntemattomuuden vuoksi hankala arvioida. Todistajan anonymiteetti tekee puolustautumisen tällaista näyttöä vastaan vaikeaksi. Syytetyn oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on helposti uhattuna.

Liikkuvan poliisin mielestä ehdotetut muutokset lainsäädäntöön saattavat olla osittain ristiriidassa nykyisen oikeuskäytännön, Kansalaisyhteiskunnan ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (KP-sopimus), Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kannanottojen sekä sellaisten vakiintuneiden periaatteiden kuin *equality of arms* ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti kanssa.

Kuopion kärjäoikeuden mukaan anonyymien todistelun salliminen vaarantaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen kuudennessa artiklassa säädetyn oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen rikosprosessissa. Oikeudenkäynnin osapuolilla on oltava mahdollisuus tutustua ja saada tieto kaikista niistä seikoista, jotka voivat oikeudenkäynnissä vaikuttaa asian ratkaisuun. Anonyymisissä todistelussa esimerkiksi todistajan uskottavuutta ja hänen kertomuksensa luotettavuutta ja oikeellisuutta on hankala arvioida. Tämä vaarantaa syytetyn mahdollisuutta puolustautua. **Kärjäoikeustuomarit ry ja Suomen Lakimiesliitto** korostavat, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisiä periaatteita on oikeudenkäyntiaineiston kontradiktorisuus eli asianosaisten mahdollisuus lausua oikeudenkäyntiaineistosta ja saattaa sen uskottavuus kyseenalaiseksi. Jos todistajan henkilöllisyys pidetään salassa, vastaajalta tosiasiaa viedään merkittävästi mahdollisuuksia todistuksen uskottavuuteen vaikuttavien seikkojen riittämiseen.

Intressipunnintaa

Turun kärjäoikeuden mukaan anonyymi todistelu ja peitetoimintaa suorittavan poliisimiehen osallistuminen järjestäytyneen rikollisryhmän toimintaan merkitsevät huomattavaa periaatteellista muutosta voimassaolevaan oikeustilaan. Niinpä onkin huolella pidettävä silmällä toisaalta ehdotettujen keinojen oikeusjärjestyksen uskottavuudelle mahdollisesti aiheutuvien haittojen ja vakavien rikosten selvittämisen intressin välistä suhdetta. Kärjäoikeuden mukaan on suhtauduttava huomattavalla varauksella siihen työryhmän esittämään käsitykseen, jonka mukaan lakiehdotuksen “ei voida katsoa puuttuvan perustuslaissa säädettyyn oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin siten, että asianosaisten oikeudet vaarantuisivat.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan esityksen tavoite on sinänsä hyväksyttävä, mutta johtaa punnintaa edellyttävään ristiriitaan perusoikeuksien, tarkemmin perustuslaissa säädetyn oikeuden elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen sekä turvallisuuteen ja toisaalta oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin, välillä. On viime kädessä kysymys poliittisesta harkinnasta sen suhteen, mikä arvo eri perusoikeuksille annetaan

miten niiden toteutuminen lainsäädännöllisesti varmistetaan. **Oikeuskanslerin** mielestä yksi olennaisista kysymyksistä on, mikä merkitys oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kannalta on todistajana kuullun henkilöllisyydellä ja mikä itse todistajankertomuksella ja todistajan kuulustuttamisella.

Helsingin hovioikeuden mukaan tuomioistuimen näkökulmasta anonyymissä todistelussa on esisijaisesti kysymys ihmisoikeussopimuksen 6. artiklaan sisältyvän “aseiden yhtäläisyyden” (*equality of arms*) -periaatteen toteutumisesta oikeudenkäynnissä: oikeudenkäynnin osapuolten on oltava tasa-arvoisia eikä menettely saa suosia toista osapuolta toisen kustannuksella. Molemmilla osapuolilla on oltava mahdollisuus perehtyä oikeudenkäyntimateriaaliin ja esittää siitä kannanottonsa. Lisäksi kysymys on todistajan suojelun tarpeesta, jota on verrattava siihen haittaan, jonka anonymiteetti aiheuttaa puolustukselle. Kysymys on 6. ja 8. artiklojen välisestä punninnasta.

Rovaniemien hovioikeuden mukaan toimeksianto on vaikeuttanut rikollisuuden torjuntaan toisaalta ja todistajien yksityisyyden suojaan toisaalta liittyvien seikkojen rinnakkaisuus. Kyse on myös siitä, miten rikokset on selvitettävissä. Rikoksesta epäillyn oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin joudutaan vertaamaan järjestäytyneen yhteiskunnan tarpeeseen ehkäistä ja selvittää rikoksia.

Ihmisoikeusliiton mukaan ratkaisu todistajien ja asianomistajien suojeluun on muualla kuin anonyymien todistelun sallimisessa. Verrattuna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin perusedellytysten turvaamisen tärkeyteen anonyymillä todistelulla ei saavutettaisi sellaista hyötyä, joka oikeuttaisi sivuuttamaan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet.

Suojelupoliisi huomauttaa, että keskustelua on huomattavan paljon käyty siitä, missä määrin syytetyn edut, oikeusturva ja jopa ihmisoikeudet voivat vaarantua, mikäli peitepoliisiin anonyymi todistelu sallittaisiin. Asiassa tulee kuitenkin painottaa myös rikoksen asianomistajien ja todistajien oikeuksia. **Keskusrikospoliisi** pitää anonyymitodistelua tarpeellisena ensisijaisesti todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden perusoikeuksien suojaamiseksi ja myös rikosvastuun oikean kohdentamisen vuoksi.

Tapauksissa, joissa peitetoimintaa on käytetty, lienee **suojelupoliisin** mukaan aina kysymys huomattavasta yleisestä edusta (vakavan järjestäytyneen rikollisuuden torjuminen), joka toisinaan saattaa olla ristiriidassa syytetyn oikeusturvaintressien kanssa. Intressipunnintaa tehtäessä on otettava huomioon, että peitepoliisi tai hänen läheisensä on todistaessaan vaarassa joutua vakavaan hengenvaaraan ja että syytetyn etua lisäksi tulisi valvomaan julkinen asiamies. Tässä valossa esitetyssä laissa on vaikea nähdä merkittävää epäsuhtaa syytetyn oikeusturvan kannalta.

2.5 Eriävät mielipiteet

Työryhmän mietintöön on liitetty kolme eriävää mielipidettä.

2.5.1 Käräjätuomari Liisa Paul

Käräjätuomari Liisa Paul on mietintöön liitettyssä eriävässä mielipiteessään ehdottanut, ettei esitettyä oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uutta 35 b § otettaisi lakiin. Esitetty säännös on vastoin suomalaista oikeusperinnettä ja on ristiriidassa perustuslain kanssa. Näytön arviointi on lainkäyttötoimintaa, jossa tuomioistuinten tulee olla riippumattomia lainsäätäjistä, hallitusvallan käyttäjistä ja viranomaisista sekä esimerkiksi oikeusriidan osapuolista.

Eriävään mielipiteeseen ovat ilmoittaneet yhtyvänsä **Valtakunnansyyttäjävirasto, Helsingin käräjäoikeus, Turun käräjäoikeus, Tampereen käräjäoikeus, Tampereen kihlakunnan syyttäjänvirasto, Helsingin kihlakunnan syyttäjänvirasto, Turun kihlakunnan syyttäjänvirasto, Rajavartiolaitos ja Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry.**

2.5.2 Poliisijohtaja Jorma Toivanen

Poliisijohtaja Jorma Toivanen on mietintöön liitettyssä eriävässä mielipiteessään anonyymin todistelun osalta esittänyt, että tuomarin tulisi näytön ja todistajan luotettavuuden arvioinnin kannalta aina tietää vähintään se, onko anonyymi todistaja virkavastuulla toimiva poliisimies ja että ehdotuksessa on jäänyt liian vähälle huomille todistajien ja rikosten asianomistajien ihmis- ja perusoikeudet. Todistajien ja rikoksen uhrien oikeuksia ei tule vaarantaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukseen vedoten. Poliisijohtaja Toivanen on myös esittänyt, että ehdotettu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35 b § tulee jättää pois esityksestä ja että anonyymille todistelulle edellytykseksi ehdotettu vähintään kymmenen vuoden vankeusrangaistusmaksimi on liian korkea. Anonyymiä todistelua on tarpeen käyttää esimerkiksi paritus- ja ihmiskaupparikosten estämisessä, paljastamisessa ja selvittämisessä.

Poliisijohtaja Jorma Toivasen eriävään mielipiteeseen ovat ilmoittaneet yhtyvänsä **Tampereen kihlakunnan syyttäjänvirasto, Turun kihlakunnan poliisilaitos, Oulun läänin poliisin lääninjohto, Länsi-Suomen läänin poliisin lääninjohto ja Suojelupoliisi. Turun kihlakunnan syyttäjänvirasto ja Rajavartiolaitos** ovat ilmoittaneet yhtyvänsä Toivasen eriävään mielipiteeseen siltä osin, että OK 17 luvun 35 b §:ää ei tulisi säätää. **Tullihallitus** tukee Toivasen mielipidettä siltä osin, että näyttöarvon koskeva säännös tulisi jättää pois ja tuomarin tulisi tietää, onko kyseessä virkavastuulla toimiva poliisimies.

Poliisijohtaja Toivasen eriävään mielipiteeseen viitaten **Itä-Suomen läänin poliisin lääninjohto** pitää erityisen tärkeänä sitä, että anonyymi todistelu ratkaistaan lainsäädännöllisesti tavalla, joka ei vaaranna anonyymien todistelun tarkoitusta eikä merkittävyyttä tuomarin arvioidessa anonyyminä annetun todistuksen näyttöarvoa. Todistavan poliisimiehen henkilöllisyyden salaaminen

ei vaaranna edellä mainittua silloin, kun todistajana on virkavastuulla toimiva poliisimies.

2.5.3 Asianajaja Tuija Turpeinen

Asianajaja Tuija Turpeinen on mietintöön liitettyssä eriävässä mielipiteessään anonyymien todistelun osalta todennut, että anonyymien todistelun salliminen toisi Suomen oikeusjärjestelmään siihen aiemmin kuulumattomia ja täysin vieraita piirteitä.

Aineellisen totuuden selvittäminen on hyvä ja tavoiteltava asia, mutta sitä ei voida selvittää millä tavoin ja millaisilla kustannuksilla tahansa. Anonyymillä todistelulla saavutettava hyöty rikosprosessissa jää olennaisesti vähäisemmäksi verrattaessa sitä anonyymien todistelun aiheuttamaan syytetyn oikeusturvan loukkaamiseen ja järjestelmän aiheuttamiin prosessuaalisiin ongelmiin. Anonyymi todistelu ei ole todellinen keino ratkaista todistajansuojeluun liittyviä ongelmia. Muiden todistajansuojelukeinojen kehittämistä onkin pidettävä entistä tärkeämpänä.

Anonyymien todistelun salliminen vaarantaisi *equality of arms* –periaatteen toteutumisen rikosprosessissa ja heikentäisi syytetyn puolustusta. Mahdollisuus saattaa todistajien uskottavuus kyseenalaiseksi heikkenisi ja tuntemattoman todistajan kohdalla olisi erittäin hankala toteuttaa rangaistusta perättömästä lausumasta.

Asianajaja Turpeisen mukaan anonyymille todistelulle olisi tosiasiallista hyötyä hyvin harvoissa tapauksissa, koska pääosa pelkäävistä todistajista kuuluu henkilöryhmään, jonka vastaaja jo entuudestaan tuntee. Käyttöalue tulisi siten rajoittumaan 1) satunnaisten syytetyille vieraiden silminnäkijöiden suojeluun ja 2) peitetoiminnassa olevan poliisin henkilöllisyyden suojaamiseen.

Anonymiteetin salliminen ei palvele aineellisen totuuden selvittämistä tilanteissa, joissa pelkäävän todistajan kertomus olisi aineellisen totuuden selvittämisen kannalta ratkaiseva. Niissä tilanteissa, joissa anonyymiä todistelua voitaisiin ylipäänsä käyttää, todistajan ja hänen läheistensä hengen ja terveyden suojaamisintressi on katsottava selkeästi painavammaksi kuin yhteiskunnallinen tai asianomistajan tarve esittää todistelua, joka ei olisi aineellisen totuuden selvittämisen kannalta ratkaisevaa.

Asianajaja Turpeinen arvioi, että suurin tosiasiallinen merkitys anonyymien todistelun käytöllä tulisi olemaan peitepoliisin henkilöllisyyden suojaamisessa. Ihmisoikeustuomioistuimen kannanotoista on todettavissa, että anonymiteettiin turvautuminen tulee kysymykseen vain äärimmäisissä tilanteissa ja poliisiviranomaisten kohdalla kynnys on selkeästi tavallista todistajaa korkeammalla. Peitepoliisin henkilöllisyyden salaaminen voi yksittäisen rikoksen uhrin kannalta johtaa epätoivottuun tilanteeseen, jos peitepoliisi tulevan peitetoiminnan turvaamiseksi haluaa pitää henkilöllisyyden salassa. Ongelmaksi muodostuu myös peitepoliisin roolin aktiivisuuden arviointi syytetyn teon kannalta.

Peitepoliisin anonymiteetti aiheuttaa erityisiä ongelmia tilanteissa, joissa asianomainen haluaa kyseenalaistaa peitehenkilön kertomuksen luotettavuuden ja oikeellisuuden. Anonyymien todistelun salliminen nimenomaan peitepoliisille johtaisi tällöin tosiasiallisesti siihen, että virkarikoksen ja perättömän lausuman asianomistajan perustuslaillista suojaa (ensisijainen syyteoikeus) kavennettaisiin.

Julkisen asiamiehen tosiasialliset mahdollisuudet valvoa syytetyn etua ovat käytännössä erittäin vähäiset.

Asianajaja Turpeisen mukaan syytetyllä tulisi aina olla mahdollisuus valittaa myös todistajan anonymiteetin osalta viimeistään pääasian valituksen yhteydessä. Anonyymien todistajan ei tarvitse saada jo ennalta 100 % varmuutta siitä, ettei hänen henkilöllisyytensä milloinkaan tule syytetyn tietoon. Ehdoton anonymiteetti voi olla omiaan vaarantamaan todistajan luotettavuutta. Anonymiteetin murtaminen jo rikosprosessin aikana tulisi olla mahdollista, jos tuomioistuin syytetyn valituksen perustella toteaa, että anonymiteetti on alun perin myönnetty virheellisin tai puutteellisin perustein.

Asianajaja Tuija Turpeisen eriävään mielipiteeseen ovat ilmoittautuneet yhtyvänsä **Porin käräjäoikeus, Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry, professori Juha Lappalainen ja professori Pekka Koskinen Suomen Asianajajaliitto** toteaa, että liiton edustajana peitetoimintatyöryhmään nimetty asianajaja Tuija Turpeinen on eriävässä mielipiteessään esittänyt seikkaperäisesti ne syyt ja perusteet, joiden johdosta anonyymia todistelua tai peitepoliisin rikoksentekeoikeutta ei tulisi lainsäädännössä sallia.

Turun syyttäjänvirasto suhtautuu jossain määrin varauksellisesti anonyymistä todistelusta säätämisen tarpeellisuuteen ja yhtyy tältä osin paljolti asianajaja Turpeisen eriävässä mielipiteessä lausuttuun.

Ihmisoikeusliitto tukee asianajaja Tuija Turpeisen eriävässä mielipiteessä esitettyä kantaa, jonka mukaan sekä kysymys peitepoliisin rikoksen teko-oikeudesta että kysymys anonyymistä todistelusta tulisi mieluiten ratkaista pakkokeinolain kokonaisuudistuksen yhteydessä.

Vantaan käräjäoikeus ei katso voivansa ottaa kantaa ehdotettujen muutosten tarpeellisuuteen, mutta toteaa, että asianajaja Tuija Turpeinen on eriävässä mielipiteessään tuonut vastanäkökohtia hyvin esille.

3 Lausunnot mietintöön liittyvistä lakiehdotuksista

3.1 Oikeudenkäymiskaari

3.1.1 Nimen ja asuinpaikan salassapito – 17 luku 28 §

Työryhmä on ehdottanut, että 28 §:ään otetaan 3 momentti, jonka mukaan todistaja ei ole velvollinen kertomaan nimeään ja asuinpaikkaansa, jos häntä kuullaan 17 luvun 35 §:n mukaan anonymisti.

Keskusrikospoliisin mukaan olisi ehkä selkeyden vuoksi tarpeen todeta, että todistajalla ei ole velvollisuutta kertoa mitään 1 momentissa erikseen lueteltuja tietoja (nimi, ikä, toimi ja asuinpaikka).

3.1.2 Anonymiteetin edellytykset ja soveltamisala – 17 luku 35 §

Työryhmä on ehdottanut, että todistajaa tai muuta todistelutarkoituksessa kuultavaa henkilöä voidaan kuulla pääkäsittelyssä siten, ettei kuultavan henkilöllisyys paljastu (*anonymi todistelu*), jos: 1) virallinen syyttäjä vaatii rangaistusta teosta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kymmenen vuotta vankeutta, 2) menettely on välttämätön kuultavan tai tällaiseen henkilöön rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakavalta uhalta ja 3) menettelyn arvioidaan vähentävän edellä 2 kohdassa tarkoitettua uhkaa. Peitetoimintaan osallistuvaa poliisimiestä voitaisiin kuulla anonymisti, vaikkei se olisi välttämätöntä uhan suojaamiseksi, jos poliisimiehen henkilöllisyyden salaaminen on välttämätöntä sen turvaamiseksi, että poliisimies voi jatkaa käynnissä olevaa peitetoimintaa.

Jos anonymi todistelu ylipäättään hyväksytään, sen käyttökynnys tulisi **eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen** ja **Helsingin hovioikeuden** mukaan asettaa korkeaksi. On välttämätöntä, että menetelmä pysyy riittävän vähän käytettynä. **Valtakunnansyyttäjänviraston** mukaan anonymimin todistelun mahdollistavat kriteerit, joiden kaikkien siis tulee täytyä samalla kertaa, ovat erittäin tiukat. Lain tavoite, jonka mukaan tällainen todistelu on tarkoitettu viimekätiseksi keinoksi, toteutuu varmuudella. Mikäli anonymia todistelua koskeva lainsäädäntö tulee voimaan, on **Suomen Asianajajaliiton** käsityksen mukaan erityisen tärkeää, että lainsäädännössä painotetaan todistelun poikkeuksellisuutta. Tämän korostaminen on mahdollista toteuttaa parhaiten siten, että anonymi todistelu rajataan ehdotetun mukaisesti vain kaikkein vakavimpiin ja ankarimmin sanktioituihin rikoksiin.

Professori Juha Lappalainen huomauttaa, että ehdotuksen mukaan anonymiteetti olisi mahdollista antaa muillekin todistelutarkoituksessa kuultaville henkilöille kuin todistajille. Tämä tarkoittaa professori Lappalaisen mukaan mahdollisuutta kuulla asianomistajaa tai asiantuntijaa anonymisti. Asianomis-

tajan anonymiteetti voi luonnollisesti tulla harkittavaksi vain, jos asianomistaja ei käytä asiassa puhevaltaa, so. ei vaadi rangaistusta tai esitä yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Professori Lappalainen toteaa, ettei työryhmä ole käsitellyt sitä, voisiko asianomistaja asianosaisenakin esiintyä nimettömänä. Asiantuntijan kuulemista anonyyminä professori Lappalainen pitää ongelmallisena.

Tampereen käräjäoikeuden mukaan tulisi harkita, olisiko anonyymin todistelun yleisiin edellytyksiin lisättävä Norjan ja Tanskan mallien mukaisesti, ettei menettelystä olisi olennaista haittaa vastaajan puolustukselle.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan on syytä suhtautua realistisesti siihen mahdollisuuteen, että jos anonyymi todistelu otetaan käyttöön, sen rajoituksista ennemmin tai myöhemmin tingitään. Tuomari, jolle esitetään tieto mahdollisen tärkeän todistajan joutumisesta uhkauksen kohteeksi, ei mielellään heikennä tuomioistuimen mahdollisuuksia saada asiassa kaikkea merkittävää näyttöä, vaikka hän ei itse asiaa käsittelesikään. Niin sanottujen salaisten pakokeinojen käytöstä saatu kokemus osoittaa, että on vaikea asettaa rajoittamaan rikosten selvittämistä helpottavien keinojen käyttöä. Myös paineita soveltamiskynnyksen alentamiseen lainsäädännössä voi helposti syntyä, jos pelkävien todistajien määrä lisääntyy. Kysymys on tärkeästä periaatteellisesta ratkaisusta, joka voi johtaa suurempaan muutokseen kuin mitä nyt mielletäänkään.

Suomen Syyttäjähdistys ry:n mukaan anonyymin todistelun sallimista koskevan ratkaisun tekevän tuomioistuimen menettelyä kontrolloiva rooli korostuu oikealla tavalla jo menettelyä koskevan vaatimuksen käsittelemisestä lähtien.

Oikeuskanslerin ja professori Juha Lappalaisen mukaan anonyymin todistelun edellytyksiä sääntelevän oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35 §:n 1 momentin 3 kohtaan ehdotettu ehto "menettelyn arvioidaan vähentävän edellä 2 kohdassa tarkoitettua uhkaa" vaikuttaa merkityksettömältä, kun anonyymin todistelun käyttämisen jo 2 kohdassa edellytetään olevan välttämätöntä hengen tai terveyden kohdistuvalta vakavalta uhalta suojaamiseksi.

Uhan arviointi

Professori Juha Lappalaisen mukaan uhkakynnyksen arviointi on pulmallista. Arviointi jouduttaisiin varsin usein tekemään väitetyn uhkaajan aiemman käyttäytymisen perusteella tai sen pohjalta, esiintyykö kyseisissä piireissä uhkailua vai ei. Jos todistajaa on jo uhattu, todistajan henkilöllisyys on yleensä jo uhkaajan tiedossa.

Keskusrikospoliisin ja Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen näkemyksen mukaan uhan todennäköisyydelle ei tulisi asettaa liian ahtaita vaatimuksia. Työryhmän ehdotuksessa (sivu 40) on käytetty lähes varmuuteen viittaavaa ilmaisua ("joutuisi"). Anonymiteetin myöntäminen tulisi olla mahdollista huomattavasti lievemmillä edellytyksillä. Anonymiteettiä ei myöskään tulisi evätä sillä perusteella, että kuultavan henkilöllisyys todennäköisesti paljastuisi joka tapauksessa. Kyseisen seikan kestävä arviointi on lähes mahdotonta rikosprosessin alkuvaiheilla. **Keskusrikospoliisin** mukaan tarkoituksenmukaista olisi,

että uhkaa arvioitaessa sen todennäköisyyden harkinnassa otettaisiin huomioon kunkin tilanteen vallitsevien olosuhteiden lisäksi myös esimerkiksi uhkaajan aikaisempi käyttäytyminen todistajia kohtaan eli uhkaajan historiatiedot.

Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry katsoo, että esitystä tulisi arvioida uudelleen todistajan henkeen tai terveyteen kohdistuvan uhan todennäköisyyden arviointia koskevilta osin. Uhan arviointi tulisi perustua todistajana kuultavan perusteltuun pelkoon, jossa huomioitaisiin sekä pelon subjektiiviset että objektiiviset perusteet. Riittävänä tulisi siten pitää sitä, että pelolle voidaan näyttää olevan olemassa vakava tai ajateltavissa oleva mahdollisuus.

Tampereen käräjäoikeuden mukaan voidaan kysyä, tulisiko omaisuuden tai kotirauhaan kohdistuvan törkeän rikoksen uhan jossain tapauksessa mahdollistaa anonyymin todistelun.

Edellytyksenä kymmenen vuoden rangaistusmaksimi

Poliisijohtaja Jorma Toivanen on eriävässä mielipiteessään todennut, että edellytys kymmenen vuoden vankeusrangaistusmaksimista on liian korkea.

Etelä-Suomen lääninhallituksen poliisin lääninjohto, Oulun läänin poliisin lääninjohto, Keskusrikospoliisi, Helsingin kihlakunnan poliisilaitos, Turun kihlakunnan poliisilaitos ja Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry katsovat, että vähintään kymmenen vuoden rangaistusuhka on liian korkealle asetettu raja. **Keskusrikospoliisin, Oulun läänin poliisin lääninjohdon ja Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry:n** mukaan rangaistusmaksimin tulisi olla neljässä vuodessa. Tällöin toimenpiteitä voitaisiin **Oulun läänin poliisin lääninjohdon** mukaan soveltaa myös törkeisiin talousrikoksiin, paritukseen, ihmiskauppaan, huumausainerikollisuuteen jne. eli rikoksiin, joita järjestäytyneet ja ammattimainen rikollisuus pääasiassa tekee. **Keskusrikospoliisin** mukaan anonyymi todistelu tulisi mahdollistaa erityisestä syystä muutoinkin.

Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen näkemyksen mukaan todistajaan kohdistuvaa hengen tai terveyden vaaraa ei voida arvioida vähäisemmäksi vaikka tutkinnan kohteena olevasta rikoksesta (rikoksista) olisi säädetty ankarammillaan alle kymmenen vuoden pituinen vankeusrangaistus.

Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry:n mukaan rajoitus estää anonyymien todistelun käytön useissa tilanteissa, joissa käytännön kokemuksen perusteella esiintyy todistajiin ja asianosaisiin kohdistuvaa painostusta ja uhkailua. Esimerkkeinä tällaisista rikoksista voidaan mainita muun muassa talousrikokset, paritus, ihmissalakuljetus sekä laittoman maahantulon järjestäminen. **Etelä-Suomen lääninhallituksen poliisin lääninjohdon** mukaan järjestäytyneet rikollisuus siirtyy yhä lisääntyvässä määrin perinteisen huumausainerikollisuuden piiristä pienemmän kiinnijäämisriskin ja suuremman voiton mahdollistavan taloudellisen rikollisuuden alueelle. **Rajavartiolaitoksen** käsityksen mukaan 10 vuoden rangaistusedellytys on liian korkea suhteutettuna suomalaisen rangaistustasoon. Maksimia tulisi tarkistaa joko niin, että rangaistusmaksimia alennetaan tai niin, että oikeus rajataan tiettyihin, säännöksessä lueteltaviin rikoksiin.

Keskusrikospoliisi huomauttaa, että mietinnössä jää epäselväksi, miten kymmenen vuoden rajoitusta on tulkittava erityisesti kun käsitellään samaan rikoskokonaisuuteen kuuluvia juttuja.

Myös **Suojelupoliisin** näkökulmasta 10 vuoden rangaistusedellytys vaikuttaa turhan korkealta. Se sulkee pois muun muassa luvattoman tiedustelutoiminnan sekä useat rikoslain 34 a §:n terroristisessa tarkoituksessa tehtävät rikokset.

Rovaniemen hovioikeuden mielestä rajausta on paikallaan ja kannatettava lakiehdotukseen liittyvien monien periaatteellisten ongelmien vuoksi.

Peitepoliisin anonymiteetti

Mietinnössä ehdotetaan, että anonyymia todistelua voitaisiin käyttää kuultaessa todistajana peitetoimintaan osallistuvaa poliisimiestä. Ehdotetuilla edellytyksillä tästä vaihtoehdosta tulisi **eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen** mukaan ilmeisesti tyypillisin anonyymin todistelun käyttö. Mietinnön perustelut tälle ehdotukselle ovat apulaisoikeusasiamiehen mukaan vielä ohuempat kuin perustelut muun todistajan anonyymiydelle. Apulaisoikeusasiamies ymmärtää sinänsä, että perustelujen esittäminen saattaisi mahdollisesti paljastaa peitetoiminnan salassa pidettäviä tapoja, mutta nyt esitetyn valossa taas on vaikea ottaa kantaa siihen, onko riittäviä perusteita mennä näin ongelmalliseen käytäntöön. Apulaisoikeus muistuttaa, että poliisin on sinänsä siedettävä enemmän työstään johtuvaa uhkaa kuin tavallisten kansalaisten.

Suomen Asianajajaliitto epäilee, että anonyymin todistelun käyttöalaksi muodostuisi peitetoiminnassa olevan poliisin henkilöllisyyden suojaaminen. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä kuitenkin ilmenee (Van Mechelen ja muut vastaan Alankomaat), että poliisin operationaalisten tarpeiden ei voida katsoa olevan riittävä peruste anonymiteetille. Tällöin herää Asianajajaliiton mukaan perusteltu kysymys siitä, onko työryhmämietinnössä ehdotetun kaltaiselle lainsäädännölle tarvetta, jos sen tosiasiallinen käyttöala olisi mahdollisesti toistuvasti ristiriidassa Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen kanssa.

Keskusrikospoliisin mukaan anonyymitodistelun mahdollistaminen joissakin tilanteissa myös peitehenkilön suojaamiseksi on välttämätöntä. Vaikka poliisin työhön voidaan katsoa sisältyvän luonteensa puolesta tiettyjä riskitekijöitä, ei voida hyväksyä, että kaikenlaisia työhön liittyviä riskejä pidettäisiin ikään kuin "toimenkuvaan kuuluvina". **Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen** mukaan anonymiteetti tulisi mahdollistaa poliisimiehelle myös niissä tapauksissa, joissa peitetoiminta on ylipäänsä sallittua, vaikka anonyymissä todistelussa on kysymys poikkeuksesta. Lisäksi peitehenkilöä tulisi voida kuulla yksinomaan anonyymisti myös sillä perusteella, että menettelyllä turvattaisiin hänen mahdollisuutensa jatkaa peitetoimintaa tekevänä poliisimiehenä.

Professori Juha Lappalainen suhtautuu torjuvasti siihen, että käynnissä oleva peiteoperaatio olisi peruste anonymiteetille. Syyttäjä-poliisitaholla on tarpeen tullen tehtävä valinta todistamisen (jolloin peiteoperaatio yleensä joudutaan lopettamaan) ja peiteoperaation jatkamisen välillä.

Turun käräjäoikeuden mukaan poliisin kuuleminen anonyymisti tulisi olla mahdollista vain hyvin tarkoin säännellyissä tilanteissa. Voidaan aiheellisesti kysyä, onko työryhmän ehdottama käynnissä olevan peitetoiminnan jatkamisen turvaaminen anonyymien todistelun perusteena riittävä. Myös **Suomen Lakimiesliitto** on sitä mieltä, että mikäli anonyymi todistelu sallitaan, poliisimiehen kuuleminen anonyymisti tulisi olla mahdollista vain erittäin poikkeuksellisissa tilanteissa. Peitetoiminnan jatkamisen ei Lakimiesliiton mukaan tulisi olla tuollainen peruste.

Tullihallituksen kannan mukaan mietinnössä peitepoliiseille ehdotettua säännöstä vastaava anonyymi todistelu tulisi olla mahdollista myös toisen jäsenen osalta silloin, kun hän suorittaa peitetoimintaa Suomessa.

Rovaniemen hovioikeuden mukaan poliisin asema valtion täytäntöönpanoviranomaisena on jossakin määrin erilainen. Hovioikeus kysyy, pitäisikö tämän näkyä myös lainsäätäjän kannanottona itse laissa vakavan uhan arvioinnissa.

3.1.3 Oikeus olla paljastamatta henkilöllisyyteen liittyviä seikkoja – 17 luku 35 a §

Työryhmä on ehdottanut, että kuultaessa henkilöä anonyymisti kuultava saisi kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, joka koskee tietoa, joista hänen henkilöllisyytensä tai yhteystietonsa saattavat paljastua. Asianosaisille olisi varattava mahdollisuus esittää kuultavalle kysymyksiä.

Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa, että puheenjohtajan aktiivista prosessinjohtovaltaa on syytä tässä kohden korostaa. Todistajalle “elintärkeän” salassa pysymisen varmistaminen ei saa jäädä prosessin asianosaisten, esimerkiksi syyttäjän, harteille, puhumattakaan siitä, että se jäisi todistajan itsensä tehtäväksi. Prosessinjohtolle annettu tehtävä on niin tärkeä, että se pitäisi mainita säännöstekstissä. Myös **Suomen Syyttäjäyhdistys ry:n** mukaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35a §:ssä tulisi painottaa puheenjohtajan velvollisuutta johtaa pääasian käsittelyä siten, ettei kuultavan henkilöllisyys esitettävien kysymysten johdosta paljastu. Kuultavana oleminen on usein henkilölle ainutkertainen ja jännittävä kokemus ja toisinaan kuultava on saattanut kokea olleensa “syytettynä” kysymysten ristitulessa. Kuultava ei tuolloin itse kykene huolehtimaan anonyymiteettinsä säilymisestä.

Rovaniemen hovioikeus katsoo, että todistajan anonyymiteetin valvonta sopisi luontevammin syyttäjälle, joka todistajan itsensä ohella kontrolloisi säännöksen soveltamista niin pää- kuin vastakuulustelussa. Yleensä syyttäjällä on todistajasta paremmat tiedot kuin tuomioistuimella ja sen puheenjohtajalla.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies toteaa, että anonyymien todistelun käyttö asettaa tuomioistuimen puheenjohtajan prosessinjohtolle erityisiä vaatimuksia, jotta mm. todistajan uskottavuus tulisi anonyymiydestä huolimatta riittävästi testatuksi.

Helsingin hovioikeuden mukaan voidaan pitää itsestään selvänä, että todistajaksi nimetyille, vaikkakin anonymisti kuultavalle, voidaan esittää kysymyksiä. Hovioikeus kysyy, onko tarpeen ottaa säännökseen nimenomaisesti tätä tarkoittavaa lausumaa.

3.1.4 Näyttöarvo – 17 luku 35 b §

Työryhmä on ehdottanut, että oikeudenkäymiskaaren otettaisiin säännös, jonka mukaan syyliseksi tuomitseva tuomio ei saisi perustua ainoastaan tai pääasiallisesti anonyymiin todisteluun.

Kärjäjätuomari Liisa Paul ja poliisijohtaja Jorma Toivanen ovat eriävissä mieliteissään ehdottaneet, että ehdotettu näyttöarvoa koskeva säännös jätettäisiin pois. **Eduskunnan apulaisoikeusasiamies** pitää Paulin eriävää mielipidettä ymmärrettävänä, eikä itsekään näe, että kyseisen säännöksen ottaminen lakiin olisi aivan välttämätöntä. Apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan tuomioistuimen on oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2,1 §:n mukaisesti vapaasti arvioitava, minkä merkityksen se millekin todisteelle antaa; ottaen huomioon mm. sen, että oikeudenkäynti täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 5,2 §:n mukaan tuomioistuimen tulee rikosoikeudenkäynnissä valvoa, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi. Apulaisoikeusasiamiehen käsityksen mukaan tähän sisältyy mm. se, että tuomioistuin päätyy oikeaksi harkitsemaansa lopputulokseen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä tavalla.

Anonyymin todistelun näyttöarvoa koskevaan säännöstä vastustavat **Rovaniemen hovioikeus, Kouvolan hovioikeus, Helsingin hovioikeus, Turun kärjäoikeus, Vaasan kärjäoikeus, Tampereen kihlakunnan syyttäjänvirasto, Kärjäjäoikeustuomarit ry, Suomen Lakimiesliitto, Etelä-Suomen lääninhallituksen poliisin lääninjohto, Tullihallitus, Suojelupoliisi, Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry ja professori Pekka Koskinen.**

Professori Juha Lappalaisen mukaan rajoitus tuo mukanaan anonyymiin todisteluun periaatteellisen ristiriidan, koska anonyymin todistelun salliminen edellyttää luonnollisesti, että anonyymin todistajan esittämä näyttö on syytteen toteennäyttämisen kannalta tarpeen. Anonyymi todistelu on tarkoitettu toissijaiseksi todistuskeinoksi, johon turvaudutaan vain, jos muun näytön ei katsota riittävän. **Oikeuskanslerin** mukaan esitetty anonyymin todistelun hyödynnettävyyttä rajoittava säännös vähentänee siitä tosiasiallisesti saatavaa hyötyä. Syyttäjän ei liene mielekästä esittää anonyymin todistelun käyttämistä, jos muuta syytettä tukevaa näyttöä ei ole, koska kerrotun säännöksen vuoksi syyte tulisi hylätyksi.

Etelä-Suomen lääninhallituksen poliisin lääninjohtoon mukaan anonyymin todistelun näyttöarvoa arvioitaessa sitä ei tule asettaa vähäisempään asemaan kuin muitakaan todisteita tai todistajia.

Poikkeus vapaasta todisteiden harkinnasta

Tampereen kihlakunnan syyttäjänvirasto viittaa Paulin ja Toivasen eriäviin mielipiteisiin. Kysymys ei ehkä ole käytännön ratkaisujen sisällön kannalta merkittävä, mutta periaatteellisesti tärkeä. Puhdasviivaiseen vapaan todisteiden harkinnan tiehen ei pidä lisätä eksyttäviä sivupolkuja. Laissa pitäisi kyllä nykyistä useammin yleisten tilanteiden osalta selkeästi ratkaista, millaista todistelua ylipäänsä oikeudenkäynnissä voidaan näyttönä ottaa vastaan ja hyväksyä. Hyväksyttävästi esitetyn näytön arviointi sen sijaan on jätettävä yksin tuomioistuimelle.

Helsingin kihlakunnan poliisilaitos ei pidä näyttöarvon rajoitusta suomalaiseseen oikeusjärjestelmään soveltuvana. Helsingin kihlakunnan poliisilaitos viittaa tältä osin poliisijohtaja Jorma Toivasen ja käräjätuomari Liisa Paulin eriävään mielipiteeseen, johon myös **keskusrikospoliisi** yhtyy.

Keskusrikospoliisin mukaan ehdotus on poikkeus tuomarin itsenäisestä roolista vapaan todisteiden harkinnan näkökulmasta. Anonyymitodistelun näyttöarvon väheksyminen saattaa myös johtaa tilanteisiin, jotka vaarantavat todistelutarkoituksessa kuullun henkilön turvallisuutta tai rikosvastuun oikeaa kohdentamista. Keskusrikospoliisi katsoo, että anonyymitodistelun näyttöarvon heikkoudelle ei ole esitetty mietinnössä riittävästi perusteluita ja että tällainen näyttöarvon automaattinen heikkous on vastoin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuja.

Käräjäoikeustuomarit ry:n mukaan oikeudenkäymiskaaren vapaata todistus-harkintaa koskevan säännös on käytännön tuomarityön kannalta riittävä. Jos muuhun päädytään, pitäisi oikeudenkäymiskaaren 17 lukua uudistaa laajemminkin. **Suomen Lakimiesliitto** näkee näyttöarvoa koskevan säännöksen soveltuvan huonosti Suomessa noudatettuun vapaan todistelun järjestelmään: kun muun todistelun näyttöarvosta ei ole tarkemmin säädetty, säännöksen merkitys jää lähinnä kuo lleeksi kirjaimeksi.

Mikäli anonyymin todistelun salliva lainsäädäntö hyväksytään, **Suomen Asianajajaliiton** näkemyksen mukaan lain sanamuoto tulee muotoilla uudelleen siten, että huomioon tulee otetuksi sekä periaate todisteiden vapaasta harkinnasta että ihmisoikeussopimuksen edellyttämä rajoitus. Ehdotettu säännös on merkittävä poikkeus nykyisen oikeusjärjestelmämme vapaaseen todisteiden harkintaan ja rajoittaa ratkaisevasti anonyymin todistelun arvoa rikosprosessissa. Samalla se synnyttää tilanteita, joissa anonyymi todistelu ei palvele ehdotetun säännöksen tavoitteita eli pyrkimystä edistää asian selvittämistä ja tuomioiden aineellisesti oikeaa lopputulosta. Samalla on pidettävä mielessä, että sinällään ihmisoikeussopimuksen ja Euroopan Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön perusteella rajoitusta anonyymin todistelun merkitykseen on pidettävä välttämättömänä.

Oikeuskanslerin mukaan ehdotettu säännös on ristiriidassa vapaan todistus-harkinnan periaatteen kanssa ja saattaa johtaa tilanteisiin, joissa tuomari joutuu ratkaisemaan asian vastoin vastaanotetun todistelun perusteella totena pitämänsä tai suorastaan ilmeistä tosiseikasta.

Valtakunnansyyttäjänvirasto pitää ehdotettua säännöstä ongelmallisena. Säännöksen sisältämä periaate on hyväksyttävissä, mutta todistelun näyttöarvon säätäminen laissa ei istu perinteiseen riippumattoman tuomioistuimen vapaaseen näyttöharkintaan. **Rovaniemen hovioikeuden** mielestä anonyymien todistelun näyttöarvo tulisi arvioida vapaan näyttöharkinnan periaatteen mukaisesti ottaen lisäksi huomioon mietinnössä selostetuista ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuksista ilmenevät näkökohdat ja periaatteet. **Kouvolan hovioikeuden** mukaan on riittävää, että lain esitöistä ilmenee, että anonyymien todistelun näyttöarvoa tulee harkita ottaen huomioon Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuksista ilmenevät periaatteet.

Tullihallituksen mukaan aineellisen totuuden selville saaminen rikosprosessissa edellyttää, ettei tuomioistuimen harkintavaltaa rajoiteta. **Suojelupoliisin** mielestä nimenomainen säännös anonyymien todistelun näyttöarvosta ei sovellu luontevasti suomalaiseen oikeuskulttuuriin. Sovellettaessa vapaata todistusteoriaa, tuomari voi ilman nimenomaista sitovaa ratkaisua ohjaavaa säännöstäkin arvioida myös anonyymien todistelun painoarvon ratkaisun kannalta. Mietinnön perusteluissa ei ole myöskään selkeästi tuotu esiin, minkä vuoksi anonyymien todistelun näyttöarvon tulisi olla heikko. Myöskään **Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry:n** mukaan anonyymitodistelun näyttöarvon automaattiselle heikkoudelle ei ole esitetty kestäviä perusteita. Anonyymiin todisteluun tulisi siten lähtökohtaisesti suhtautua relevanttina todisteena, jonka näyttöarvo heikkenee vain kun siihen on esitetty riittäviä perusteita.

Hyödyntämiskielto

Professori Juha Lappalainen ei yhdy työryhmän näkemykseen, että OK 17:35 b on tarkoitettu poikkeukseksi vapaasta todistusharkinnasta. Ihmisoikeustuomioistuin on tarkastellut anonyymiä todistelua *fair trialin* toteutumista koskevana menettelykysymyksenä eikä vapaata todistusharkintaa rajoittavana kysymyksenä. Kyse on siis todistelukiellosta, esitetyn todistelun hyödyntämiskiellosta: lausumaa ei voida ottaa huomioon. Jos anonyymi todistelu sallitaan, olisikin professori Lappalaisen mielestä huolehdittava siitä, ettei lakitekstiin kirjoiteta säännöstä, joka tulkitaan vapaan todistusharkinnan rajoitukseksi, vaan että asia hahmottuu todistamis- ja hyödyntämiskiellon kautta. Ehdotetussa OK 17:35b:ssäkin on kyse itse asiassa yhdestä anonyymien todistelun edellytyksestä.

Helsingin hovioikeus katsoo, ettei EIT:n ratkaisukäytännöstä ole johdettavissa normia, joka määrittäisi anonyymien todistelun näyttöarvoa. EIT arvioi oikeudenkäyntimenettelyä kokonaisuutena ja yhtenä osana sitä, täyttääkö menettely todisteiden vastaanottamisessa oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille asetetut vaatimukset. Näin ollen EIT on ratkaisullaan voinut luoda velvoittavan normin, joka kieltää anonyymien todistelun hyödyntämisen (hyödyntämiskielto) tilanteessa, jossa syyksi lukeva tuomio jouduttaisiin perustamaan joko yksinomaan tai pääasiallisesti anonyymiin todisteluun (esim. Van Mechelen ja muut v. Alankomaat (23.4.1997)). Hovioikeus katsookin, että säännösehdotuksen perustelut eivät vastaa säännöksen sanamuotoa. Hovioikeuden käsityksen mukaan

kysymyksessä olisi siis anonyymien todistelun hyödyntämiskieltoa koskeva normi ja sellaisena säännös olisi kirjoitettava muotoon, mikä ei siis vaikuttaisi OK 17 luvun 2 §:ssä säädettyyn vapaaseen todistusharkintaan:

"Mikäli syylliseksi tuomitseva tuomio perustuisi ainoastaan tai pääasiallisesti anonyymiin todisteluun, anonyymiä todistelua ei voida ottaa huomioon (hyödyntämiskielto)".

Professori Juha Lappalainen tuo esiin anonyymien todistelun hyödyntämiskiellon ongelmatilanteita:

- 1) Jos anonyymiin todisteluun on menty ja tuolloin katsottu, että näyttö rakentuu pääosin muuhun näyttöön kuin anonyymiin todisteluun, mutta jutun aikana muu todistelu osoittautuu siksi vähäarvoiseksi, että anonyymi todistelu kuitenkin jää keskeiseksi näytöksi, joudutaan hankaluuksiin. Anonymiteettiä ei olisi pitänyt lainkaan myöntää, mutta sen epäminen tästä syystä jälkikäteen ei liioin voine tulla kysymykseen. Ainoa vaihtoehto on hyödyntämiskielto sillä perusteella, että edellytyksiä anonyymille todistelulle ei ole olemassa. Näin on pakko hylätä syyte, vaikka tosiasiallinen näyttö osoittaa muuta.
- 2) Jos jo etukäteen nähdään, että anonyymi lausunto olisi syytteen ainoa todiste tai ns. avaintodiste, ei koko anonymiteettiin voida mennä, olipa todistajaan kohdistuva uhka kuinka vakava tahansa. Tähän sisältyy se lisäongelma ja epä johdonmukaisuus, ettei vakavan rikoksen ainoalle silminnäkijätodistajalle voida myöntää anonymiteettiä, vaikka hän jos kuka olisi anonymiteettisuojan tarpeessa, mutta sellaiselle todistajalle, joka vain "täydentää" tai "paikkaa" muuta pääasiallisesti katsottavaa näyttöä, anonymiteetti on mahdollista antaa. Todistajat ovat siis anonymiteetin suhteen sattumanvaraisesti eriarvoisessa asemassa riippuen siitä, mikä heidän antamansa näytön suhteellinen merkitys verrattuna muuhun todistusaineistoon.
- 3) Ongelma voi olla vielä sillä tavoin mutkikkaampi, että jutussa on kaksi syytettyä ja että anonyymi todistajanlausunto olisi yksinomainen tai pääasiallinen todiste toisen syyllisyydestä ja toisen syyttömyydestä. Siinänsä ei ole esteitä sille, että syytteestä vapauttava tuomio perustuu yksinomaan tai pääosin anonyymien todistajan lausuntoon. Nyt ei anonymiteettiä kuitenkaan voitaisi myöntää, koska toisen syytetyn syyllisyys olisi pääosin anonyymien todistajanlausunnon varassa. Varsin hankalaa tilanteeseen joudutaan, jos todistajan on sallittu esiintyä anonyyminä, ja vasta sitten havaitaan, että todistajanlausumalla on tällainen kaksijakoinen merkitys. Ajateltavissa olevat vaihtoehdot 1) lausuman totaalinen hyödyntämiskielto ja 2) lausuman hyödyntäminen yksin vapauttavan ratkaisun tueksi näyttävät molemmat yhtä mahdottomilta.

Tulkintavaikeudet

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan säännös sinällään on ehdotetussa muodossaan varsin tulkinnanvarainen. Monissa kuviteltavissa olevissa, paljon todistelua sisältävissä esimerkkitapauksissa on vaikeaa ellei mahdotonta

sanoa, milloin tuomio on "ainoastaan tai pääasiallisesti" perustunut anonyymiin todisteluun. Toisaalta on todettava, että asiaa tuskin on mahdollista tämän täsmällisemmin lausua. Voi myös kysyä, onko tuomarilla rohkeutta hylätä syyte, jos oikeudenkäynti osoittaa muun näytön heikoksi tai jopa merkityksettömäksi, mutta anonyymien todistajan lausumat antavat vahvan näytön.

Oikeuskansleri huomauttaa, että työryhmän mietinnöstä ei saa tukea yksittäistapauksessa mahdollisesti vaikeallekin rajanvedolle, milloin syyksilukevan tuomion olisi katsottava perustuvan ehdotetussa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35 b §:ssä tarkoitetulla tavalla pääasiallisesti anonyymiin todisteluun.

Professori Juha Lappalainen toteaa, että ehdotettu OK 17:35b näyttää sallivan sellaisen langettavan rikostuomion, jossa anonyymien todistajan lausuma on sikäli tarpeen, että muu näyttö ei riitä, mutta jossa anonyymillä todistelulla katettava "näyttövaje" on vähemmän kuin 50 % näyttökynnyksen ylittämiseen tarvittavasta todistusvoimasta. Tällöinkin anonyymi todistelu olisi kyllä siinä mielessä "ratkaiseva" todiste, ettei langettavaa rikostuomioon ilman sitä päästä. (Termi "pääasiallinen" todiste ei siis ole välttämättä sama kuin sanonta "ratkaiseva" todiste.) Tämä merkitsisi vastaavasti, että jos näyttökynnyksen ylittämiseen tarvittavasta todistusvoimasta yli 50 % tulisi anonyymien todistelun osalle, langettava tuomio olisi OK 17:35b:n ilmaiseman säännön vastainen. **Professori Lappalaisen** mukaan on selvää, ettei tällainen kalkylointi voi toimia käytännössä. On mahdotonta suhteuttaa todisteita toisiinsa siten, että niille voitaisiin antaa keskinäisvertailussa "prosentuaalisia" painoarvoja.

Helsingin käräjäoikeuden mukaan anonyymien todistelun uskottavuuden arviointi voi olla erittäin ongelmallista. Näyttöarvoon vaikuttaa se, että anonyymillä todistajalla on oikeus kieltäytyä kertomasta seikkoja, joiden perusteella hänen henkilöllisyytensä paljastuisi ja anonyymiteetti saattaa muutoinkin vaikuttaa kertomuksen sisältöön.

Suojelupoliisin mukaan mietinnössä tulisi ottaa kantaa myös kysymykseen, mikä painoarvo anonyymille todistelulle voidaan antaa, jos anonyymi todistelu on langettavan näytön sijasta puolustusta tukevaa näyttöä.

Oulun käräjäoikeuden mukaan keskeinen ongelma anonyymien todistelun kohdalla on sen näyttöarvo. Ensinnäkin kuultavan henkilöllisyys ei ole tuomarilla eikä anonyymien todistelua vaativan vastapuolen tiedossa. Toiseksi kuultava saa kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, joka koskee tietoja, joista hänen henkilöllisyytensä ja yhteystietonsa saattavat paljastua (OK 17:35 a §). Näyttöarvoa vähentää vielä sekin, että syyksilukeva tuomio ei saa perustua ainoastaan tai pääasiallisesti anonyymiin todisteluun (OK 17:35 b §). Kuitenkin kuultavan henkilön luotettavuuteen liittyviä kysymyksiä tulee voida käsitellä oikeudessa. Korkeamman asteen anonyymien todistelun (kuuleminen puhelimitse ääni muutettuna) tilanteessa todistelun näyttöarvo vähenee entisestään. Näistä seikoista seuraa, että rikosasiassa tulee useimmissa tapauksissa esittää tuomitsemiskynnyksen ylittävä näyttö muilla todisteluaineilla.

3.2 Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa

Oikeuskanslerin mukaan työryhmän ehdotukset oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain muuttamisesta vaikuttavat perustelluilta ja toimivilta.

3.2.1 Anonymiteetin murtaminen – 1 luku 14 a–e §

Työryhmä on ehdottanut erityistä menettelyä tilanteisiin, joissa asianomistaja haluaisi yksin nostaa syytteen tehdä rikosilmoituksen anonymisti kuultua henkilöä kohtaan perättömästä lausumasta tai tähän liittyvästä virkarikoksesta. Tarkoituksena on, että tuomioistuin päättäisi anonymiteetin murtamisesta, jos todistajana kuultu edelleen haluaa henkilöllisyytensä jäävän paljastumatta.

Ehdotuksen mukaan asianomistajan olisi ensin tehtävä kirjallinen syyttämispyyntö tai rikosilmoitus syyteasiassa toimivaltaiselle tuomioistuimelle, joka ratkaisisi, nostetaanko asiassa syyte. Tuomioistuimen olisi ennen syyttämispyyntöä koskevan asian ratkaisemista kuultava sylliseksi epäiltyä, asianomistajaa ja syyttäjää. Lisäksi tuomioistuin voisi hankkia muuta tarpeelliseksi katsomaansa selvitystä. Tuomioistuin voisi myös antaa määräyksen esitutkinnan toimittamisesta. Tällöin esitutkinnan suorittamisesta vastaisi syyttäjä.

Jos olisi olemassa todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi, tuomioistuimen olisi annettava haaste. Vastajan henkilöllisyys paljastettaisiin haasteessa. Jos syytteen nostamiselle ei olisi edellytyksiä, tuomioistuimen olisi haastetta antamatta hylättävä syyttämispyyntö tuomiolla. Syytteen nostamisesta päättänyt tuomari ei saisi käsitellä syyteasiaa. Syyteasian käsittelystä olisi muutoin voimassa, mitä asianomistajan yksin ajaman rikosasian käsittelystä säädetään.

Professori Juha Lappalaisen mukaan perätöntä lausumaa, väärää ilmiantoa tai todistajana esiinnyttäessä tehtyä virkarikosta koskeva problematiikka on jossellaisenaan osoitus siitä, kuinka huonosti anonymi todistelu soveltuu rikoshoitojärjestelmään. Ongelmallisia tähän kuuluvia asioita ovat mm. anonymiteetin murtaminen todistajaa vastaan käynnistyvän rikostutkinnan tai syyteprosessin vuoksi ja asianomistajan (= sen, jota vastaan anonymin todistajan väitetty rikos on tehty) syyteoikeuden käyttäminen. Professori Lappalaisen mukaan työryhmä on tarkastellut ongelmakenttää liian yksipuolisesti niiden tilanteiden näkökulmasta, joissa asianomistajalla on todistajaa vastaan – yleissäännöstä poiketen – ensisijainen syyteoikeus.

Keskusrikospoliisin mukaan esityksen perustelut ovat osittain ristiriitaiset siltä osin, mikä viranomaisen on toimivaltainen ja ensisijainen käsittelemään asianomistajan väitteen todistajan epärehellisyydestä.

Suomen Asianajajaliiton näkemyksen mukaan ehdotettu 1 luvun 14 a § rajoittaa kestävämmällä tavalla asianomistajan oikeusturvaa saada virkarikosta tai perätöntä lausumaa koskeva asia tuomioistuimen käsiteltäväksi, mikäli tämän oikeuden toteutuminen on tuomioistuimen antaman luvan varassa. Ehdotettu lainkohta on Asianajajaliiton mukaan voimaantullessaan muotoiltava siten, ett-

ei se ole ristiriidassa perustuslain 118 §:n ja ROL 1 luvun 14 §:n 2 momentissa säädetyn kanssa.

Kouvolan hovioikeus esittää harkittavaksi, että asianosaisen nostaessa syyteen anonyymiä todistajaa vastaan perättömästä lausumasta asia otetaan käsiteltäväksi tuomioistuimessa normaalissa järjestyksessä. Tällöin anonyymiteetti asian valmisteluvaiheessa säilyy tuomioistuimen mietinnössä ehdotetussa valmistelua vastaavassa menettelyssä. Tämän jälkeen anonyymiteetti murtuu, jos tuomioistuin päättää asian käsittelyn jatkamisesta ja haasteen antamisesta.

Kouvolan hovioikeus ei näe tarpeellisena, että anonyymiteetin murtamisen ja itse pääasian tutkii eri tuomari. Tältä osin viitataan pakkokeinolain mukaisiin ratkaisuihin. Esimerkiksi vangitsemissasian käsitellyt tuomari ei ole esteellinen käsittelemään itse pääasiaa.

Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry suhtautuu varauksellisesti ehdotukseen asianomistajan mahdollisuudesta nostaa syyte tai tehdä rikosilmoitus anonyymisti kuultua henkilöä vastaan. Tältä osin ongelmaksi muodostuu muun muassa se, miten pystytään varmistamaan anonyymisti todistaneen henkilön tietojen salassa pysyminen. Menettely voi helposti johtaa tilanteeseen, jossa kyseistä oikeutta käytetään väärin nimenomaisena tarkoituksena anonyyminä toimineen henkilön tietojen paljastaminen. **Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen** mukaan anonyymiin todistajaan kohdistuvan rikosepäilyn tutkinta tulee jättää nykyisen sääntelyn varaan, eikä sitä tule antaa syyttäjän vastattavaksi. Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen näkemyksen mukaan kyseistä mahdollisuutta tullessaan käyttämään vastapuolien toimesta "taktisessa" tarkoituksessa. Anonyymiteetti saataisiin siten murrettua varsin vähäisin toimenpitein, johtuen esitutkintalain edellytysten alhaisesta näyttövaatimuksesta (syytä epäillä).

Ehdotetussa 14 a §:ssä todetaan, että perusteena tulisi olla perätön lausuma tuomioistuimessa tai tähän asiaan liittyvä virkarikos. Säännöksen perusteluissa kuitenkin todetaan, että asianomistajalla on ensisijainen syyteoikeus väärästä ilmiannosta. Koska perätön lausuma tuomioistuimessa ja väärä ilmianto täyttävät eri tunnusmerkistön, tulisi esitystä **keskusrikospoliisin** mukaan tämentää siltä osin tarkoitetaanko säännöksen soveltuvan molempiin tunnusmerkistöihin.

Keskusrikospoliisin mukaan epäselväksi jää esityksessä, miten asia nomistaja voi tehdä väitteen virkarikoksesta tilanteessa, jossa asianomistaja ei tiedä, että todistajana on virkamies. Esityksestä ei ilmene, huomioiko tuomioistuin tällaisen seikan ikään kuin viran puolesta ja miten esimerkiksi päätös syyttämättä jättämisestä kirjoitetaan, jotta virkamiesasema ei paljastu.

Tuomioistuimille uusi rooli syyteharkinnassa?

Professori Juha Lappalaisen mukaan työryhmän ehdotuksessa on keskeistä, että tuomioistuin toimisi tässä asiassa esitutkinta- ja syyteharkintaviranomaisena. Voi olla, että järjestely on tarpeen vaatima anonyymiteettiongelmiin vuoksi (todistajan henkilöllisyyden pitäminen alkuun mahdollisimman pienen henkilöpiirin tiedossa, henkilöllisyyden ”oikea-aikainen” paljastaminen jne.), mutta oikeudenhoito-organien tehtävien valossa tällainen ”väärä rooli” vaikuttaa

varsin kummalliselta. Kuinka voidaan saattaa voimaan järjestelmä, jossa tuomioistuin itse tekee syyteharkinnan ja päättää syytteen nostamisesta, siitäkin huolimatta, että syytteen nostamisesta päättänyt tuomari olisi, kuten esitetään, esteellinen käsittelemään syyteasiaa?

Valtakunnansyyttäjänviraston mukaan tuomioistuimille ehdotettu uusi tehtävä tulee olemaan niille haasteellinen. Tuomioistuin saa tätä tehtävää hoitaessaan uuden roolin ja se joutuu harkitsemaan tuomitsemiskynnystä alhaisempaa syytekynnystä ja sen ylittymistä. Ehdotetulle menettelylle on kuitenkin vaikea esittää vaihtoehtoja. Toisaalta menettely korostaa nimenomaan tuomioistuimen roolia todistajan anonymiteetin viimekätisenä vartijana.

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen mukaan menettely muodostuu varsin poikkeukselliseksi ja raskaaksikin, mutta ilmeisesti tämä on myös varmin keino suojata anonyymiä todistajaa yrityksiltä murtaa asiattomilla perusteilla hänelle myönnettyä suojaa. Menettely sinällään tuo suomalaiselle tuomarille uuden roolin, joka muistuttaa useissa maissa käytössä olevaa ns. tutkintatuomarin roolia.

Kouvolan hovioikeus ei pidä tarkoituksenmukaisena sitä, että syytteen nostamisen ratkaisee tuomioistuin erillisenä hakemusasiana. Syytteen nostamisesta päättäminen on perinteisesti kuulunut syyttäjälaitoksen tehtäviin. Kysymyksessä on lainkäytön ja syyttämävallan normaalin toimivallanjaon vastainen järjestely. **Rovaniemen hovioikeuden** mukaan tuomioistuinten ja syyttäjien toimivaltasuhteiden kannalta on ongelmallista, että ehdotetun oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 14 a §:n mukaan anonymiteetin muuttamista koskevan syytteen nostaminen vaatii tuomioistuimen päätöksen. Syytteen nostamisen pitäisi perinteiseen tapaan kuulua syyttäjälaitokselle.

Tampereen käräjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että tuomioistuinten perustuslain mukaisiin tehtäviin ei kuulu harkinta, onko todennäköisiä syitä rikoksesta epäillyn syyllisyyden tueksi vai ei (syyteharkinta). Ehdotettu menettely olisi askel tutkintatuomarijärjestelmän suuntaan, jollaisesta käräjäoikeuden käsityksen mukaan muualla Euroopassa ollaan pikemminkin luopumassa. Käräjäoikeus vastustaa ehdotettua menettelyä. Asianomistajan syyteoikeus on turvattava muulla tavalla.

Oulun käräjäoikeus pitää periaatteellisesta näkökulmasta arveluttavana sitä, että tuomioistuin joutuu arvioimaan ensi vaiheessa syyttämiskynnyksen ylittymistä ja sen jälkeen tuomitsemiskynnyksen ylittymistä. Käräjäoikeus kiinnittää huomiota myös siihen, tulisiko lakiin viranomaisten toiminnan julkisuudesta säättää viittaus asianosaisjulkisuudesta poikkeamiselle nyt kysymyksessä olevassa tapauksessa.

Keskusrikospoliisi pitää järjestelmää, jossa tuomioistuin ikään kuin suorittaisi esitutkinnan, päättäisi syytteen nostamisesta tai asian esitutkinnan toimittamisesta, vieraana Suomen oikeusjärjestykselle.

Syyttäjä tutkinnanjohtajana?

Turun kihlakunnan syyttäjänvirasto, Helsingin kihlakunnan poliisilaitos ja Suomen Syyttäjähdistys ry ja ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että syyttäjän toimimista tutkinnanjohtajana ei ole ehdotuksessa mitenkään perusteltu. Syyttäjähdistyksen mukaan tutkinnanjohto kuuluu lähtökohtaisesti poliisille, missä on myös ammattitaito tähän toimintaan. Perättömän lausuman antaminen anonyymisti ei sellaisenaan ole teko, joka vaatisi poliisin ulkopuolista tutkinnanjohtajaa. Toisaalta esityksessä ei ole otettu kantaa siihen, tulisiko syyttäjän olla sama kuin pääasian käsitellyt syyttäjä vai olisiko kyseinen syyttäjä esteellinen toimimaan tutkinnanjohtajana.

Turun kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan perusteluista ei käy ilmi, onko verbille “suorittaa” haluttu antaa eri merkityssisältö kuin verbille “toimittaa”, jota käytetään paitsi samassa ehdotetussa lainkohdassa myös esitutkintalaissa. Jos joka tapauksessa jostain syystä perustellusti katsotaan tarpeelliseksi, että syyttäjä toimisi tutkinnanjohtajana, olisi tämä syytä nimenomaisesti lausua sanomalla, että “esitutkinnan johtajana toimii syyttäjä”. Lisäksi tulisi määritellä, kuka syyttäjä tutkinnanjohtajan tehtävistä huolehtii, sillä epätydyttävältä tuntuisi sellainen lopputulos, että tutkinnanjohtajana toiminut (“esitutkinnan suorittamisesta vastannut”) syyttäjä myöhemmin voisi joutua ottamaan kantaa siihen, yhtyykö hän asianomistajan ajamaan syytteesen.

Lain sanamuodosta

Lahden käräjäoikeus mukaan erityistä perustetta kutsua haastehakemuksen muotoon hadittua asiakirjaa syyttämispyyntöksi ei ole. Asianomistaja pyytää haasteen antamista asiassa, ei siis käräjäoikeutta nostamaan asiassa syytettyä. Syytteen on asianomistaja jo itse päättänyt nostaa toimittamalla haastehakemuksen tai rikosilmoituksen käräjäoikeudelle. Käräjäoikeus ei siten tosiasiaa päätä syytteen nostamisesta vaan haasteen antamisesta.

Jotta välttyttäisiin korostamasta sitä, että tuomioistuimien syyttämispyyntöä koskevan asian käsittelyssä toimii roolissa, joka tavallisesti kuuluu syyttäjälle, tulisi **Lahden käräjäoikeuden** mukaan termin “syyttämispyyntö” sijasta käyttää termiä “haastehakemus”. Termi “syytteen nostaminen” tulisi korvata termillä “haasteen antamisesta päättäminen”, joka perinteisesti ymmärretään tuomioistuimen toimivaltaan kuuluvaksi. Tämä terminologia sisältyy jo 14c §:ään.

Turun kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan ehdotettu 1 luvun 14 a §:n 1 momentti on sanamuodoltaan kömpelö ja voisi kuulua esimerkiksi seuraavasti:

Jos asianomistaja haluaa yksin nostaa syytteen tai tehdä rikosilmoituksen perättömästä lausumasta tuomioistuimessa tai asiaan liittyvästä virkarikoksesta sellaista anonyymisti kuultua henkilöä vastaan, joka edelleen haluaa henkilöllisyytensä jäävän paljastumatta, on asianomistajan ensin tehtävä...

Turun kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan lainkohdassa on se ongelma, että niin ehdotukseen sisältyvässä kuin virastonkin ehdottamassa muodossa se edellyttää asianomistajan tietävän, haluaako ko. henkilö henkilöllisyytensä py-

syvän salassa; perustelujen mukaanhan tätä ei kuitenkaan tarkoiteta. Ongelma voisi syyttäjänviraston mukaan poistua käyttämällä vaikkapa seuraavaa sanamuotoa:

Jos asianomistaja haluaa yksin nostaa syytteen tai tehdä rikosilmoituksen perättömästä lausumasta tuomioistuimessa tai asiaan liittyvästä virkarikoksesta anonymisti kuultua henkilöä vastaan, on hänen ensin tehtävä kirjallinen syyttämispyyntö tai rikosilmoitus syyteasiassa toimivaltaiselle tuomioistuimelle, joka, selvitettyään ensin, haluaako anonymisti kuultu henkilöllisyytensä edelleen pysyvän salassa, ratkaisee, nostetaanko asiassa syyte.

Turun kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan pykälän toinen momentti antaa aiheita todeta, että ROL 7 luvun 2 §:n 6 kohta ei ole johdonmukainen ROL 1 luvun 14 §:n 1 momenttiin verrattuna: kun jälkimmäisen lainkohdan mukaan asianomistajan toissijainen syyteoikeus avautuu paitsi syyttäjän myös esitutkintaviranomaisen ratkaisun perusteella, edellyttää ensin mainittu lainkohta selvityksen esittämistä ainoastaan syyttäjän ratkaisusta.

Professori Juha Lappalainen ihmettelee, miksi asianomistajan todistajaa vastaan tekemän rikosilmoituksen sisältövaatimukseen olisi sovellettava, mitä asianomistajan yksin ajaman rikosasian haastehakemuksesta säädetään (ROL 1:14a,2), vaikka rikosilmoitus on eri asia kuin syyte.

Professori Juha Lappalainen kysyy, miksi ROL 1:14c:n mukaan tuomioistuimen on annettava haaste, jos se päättää syytteen nostamisesta. Tässä siis jätetään (jollei asianomistaja suoraan nosta syytettä ensisijaisen syyteoikeutensa nojalla, mikä olisi näissäkin rikoksissa poikkeuksellista) syytevaihe kokonaan väliin ja syyteharkinnasta siirrytään suoraan haastevaiheeseen. Säännöksen perusteluissa ei esitetä mitään nimenomaisia syitä tällaiseen ”o ikaisuun”. Mikä on syyttäjän rooli tässä kuviossa, kun asianomistajan rikosilmoitus johtaa suoraan haasteeseen?

Professori Juha Lappalainen kysyy, miksi syyttämispyyntö olisi ROL 1:14c:n mukaan hylättävä tuomiolla, jos tuomioistuin pyyntöä käsitellessään katsoo, ettei syytteen nostamiselle ole edellytyksiä. Miksi pitää tällä tavoin sekoittaa toisiinsa syytepyynnön ja syytteen käsittely?

3.2.2 Anonymiteetin vaatiminen ja anonymiteetin asteet – 5 luku 11 a §

Työryhmän ehdotuksen mukaan tuomioistuin voisi syyttäjän, vastaajan tai asianomistajan kirjallisesta vaatimuksesta päättää oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35 §:ssä säädetyin edellytyksin, ettei todistajan tai muun todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön tarvitse paljastaa henkilöllisyyttään eikä yhteystietojaan. Lisäksi tuomioistuin voisi päättää, jos se on kuultavan nimettömyyden turvaamiseksi välttämätöntä, että henkilöä kuullaan näkösuojan takaa tai hänen henkilökohtaisesti läsnä olematta käyttäen ääniyhteyttä. Ääni voitaisiin myös muuntaa siten, ettei kuultavaa voi siitä tunnistaa. Syyttäjä voisi esittää vaatimuksen jo ennen syytteen nostamista.

Helsingin käräjäoikeus huomauttaa, että jo nykyisin kuuleminen niin sanotusti sermin takaa tai vastaajan poissaollessa on mahdollista. Vastaajan oikeustur-

van osalta näiden tilanteiden yhteydessä on kuitenkin ollut tärkeää, että vastaajalla on ollut tieto kuultavasta henkilöstä ja siten hän on voinut valmistautua todistajan kuulemiseen. Tämä ei olisi enää samassa määrin mahdollista. Myös äänen muuttaminen on arveluttavaa. Tekniikasta riippuen se saattaa vaikeuttaa todistelun uskottavuuden arviointia.

Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön tulisi mahdollisimman aikaisessa vaiheessa voida varmistua siitä, että anonymiteetti suojaa häntä koko prosessin ajan. **Keskusrikospoliisi** esittää, että vaikka syyttäjän mahdollisuutta vaatia anonyymitodistelua ei esityksessä olekaan ajallisesti rajoitettu, tulisi ainakin perusteluissa selkeästi tuoda esille, että anonyymitodistelun vaatiminen jo esitutkinnan alkuvaiheessa olisi mahdollista.

Tampereen kärjäoikeus kiinnittää huomiota siihen, että peitetoimintaan osallistunutta poliisia tuskin voitaneen kuulla siten, että hän olisi läsnä pääkäsittelyssä joko ilman sermiä tai sermin takana.

Vaasan kärjäoikeuden mukaan tuntuu oudolta, ettei kuultavalla itsellään olisi oikeutta pyytää anonymiteettiä. **Professori Juha Lappalaisen** mielestä kaikkein luontevin anonymiteetin hakija on todistaja itse.

Kouvolan hovioikeus arvioi, että perusmuotoinen anonymiteetti ei todennäköisesti käytännössä ole riittävä ottaen huomioon, että tällöinkin kysymys on tilanteesta, jossa on olemassa ehdotetun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35 §:ssä tarkoitettu vakava uhka.

Rovaniemen hovioikeus huomauttaa, että kärjäsalit eivät monessakaan paikassa vielä mahdollista näkösuojan takaa kuulemista tai äänen muuntamista. **Kouvolan hovioikeus** huomauttaa, että istuntosaliin saapuvan todistajan kuuleminen anonyymisti edellyttää myös tuomioistuimessa tehtäviä istuntotilojen rakenteellisia ratkaisuja. Tästä syystä puhelinkuulustelu lienee käytännössä useissa tapauksissa toimivin vaihtoehto.

Kouvolan hovioikeus toteaa, että kun mietinnön mukaan anonymiteetin astetta ei voida muuttaa asiaa käsiteltäessä siinä oikeudessa, jossa todistajaa kuullaan, se voi joissakin tilanteissa johtaa todistajan henkilöllisyyden paljastumiseen, jos anonymiteetin aste on määrätty liian lieväksi.

Esityksen perusteluista (s. 45) ilmenee, että harkitessaan anonymiteetin astetta tuomioistuimen tulisi ottaa huomioon myös muut keinot todistajan suojaamiseen. Esimerkiksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 34 ja 34 a §:ssä säädetään mahdollisuus kuulla todistajaa hänen itsensä tai jonkun muun henkilön läsnä olematta, mistä tosin päätetään vasta pääasian käsittelyssä. **Rovaniemen hovioikeus** arvioi, että anonyymia todistelua koskeva säännös lienee tarkoitettu erityissäännökseksi näihin voimassa oleviin oikeudenkäymiskaaren säännöksiin nähden. Hovioikeuden mukaan saattaisi olla tarpeen tarkistaa säännösten sisältöä vastaamaan paremmin toisiaan. Anonyymi todistaja tuskin haluaa olla läsnä oikeussalissa kasvotusten asianosaisten kanssa.

Turun kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan ehdotetun ROL 5 luvun 11 a §:n 2 momentin alun pitäisi kuulua esimerkiksi seuraavasti: *“Tuomioistuimien voi 1 momentissa tarkoitettuna lisäksi päättää...”*, sillä 1 momentti ei sinänsä ole mikään tuomioistuimen päätös. Ehdotettu momentti on kielellisesti kömpelö ja olisi viraston mielestä parempi näin kuuluvana:

Tuomioistuimien voi lisäksi päättää, että henkilöä kuullaan näkösuojan takana tai käyttämällä ääniyhteyttä kuultavan olematta henkilökohtaisesti läsnä, jos tällainen kuuleminen on kuultavan nimettömyyden turvaamiseksi välttämätöntä. Kuultavan ääni voidaan myös muuntaa siten, ettei häntä voi sen perusteella tunnistaa.

Suomen Syyttäjähdistys ry:n mukaan anonyymien todistelun käytön mahdollisuus tulisi ottaa jo mahdollisimman aikaisessa vaiheessa harkintaan ja sen edellytysten olemassaoloa tulisi seurata koko esitutkintavaiheen ajan, mikä edellyttää syyttäjältä entistä aktiivisempaa esitutkintaan osallistumista. **Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry:n** mukaan anonymiteettisuoja tulisi voida vaatia jo esitutkinnan alkuvaiheessa tai perustellusta syystä jo tätä varhaisemmassa vaiheessa. Myös varmuus suojan prosessuaalisesta ulottuvuudesta tulisi taata mahdollisimman aikaisessa vaiheessa, jottei epävarmuus esitutkinnassa myönnetyn suojan jatkumisesta oikeuskäsittelyssä vaikuttaisi todistajan lausuntoihin.

3.2.3 Tuomioistuimen toimivalta ja päätösvaltaisuus – 5 luku 11 b §

Työryhmän ehdotuksen mukaan anonyymistä todistelusta päättäisi se tuomioistuimien, joka on syyteasiassa toimivaltainen tai, jos se kuultavan anonymiteetin suojaamiseksi on tarpeen, sellainen käräjäoikeus, jossa asian käsittely sopivasti käy päinsä. Anonyymistä todistelua koskevassa asiassa tuomioistuimien olisi päätösvaltaisen myös, kun siinä on yksin puheenjohtaja. Istunto voitaisiin pitää myös muuna aikana ja muussa paikassa kuin tuomioistuimen istunnosta säädetään. Anonyymistä todistelusta päättänyt tuomari ei saisi käsitellä syyteasiaa.

Helsingin hovioikeuden mukaan hovioikeudessa vireillä olevassa asiassa esitetty vaatimus anonyymistä todistelusta on ratkaistava samassa hovioikeudessa yhdenmukaisen muutoksenhaun takaamiseksi. Sitä ei tulisi ratkaista käräjäoikeudessa.

Vantaan käräjäoikeus esittää harkittavaksi tulisiko erityisesti jääviysnäkökohdosten johdosta sekä muutoinkin kyseisten lupien käsittely keskittää alioikeustasolla hovioikeuspiireittäin yhteen suurehkoon käräjäoikeuteen. Jääviysongelmia saattaa pienemmässä käräjäoikeudessa tulla myös anonymiteetin purkamisen yhteydessä. Myös **Lahden käräjäoikeuden** mukaan anonyymistä todistelusta päättäminen tulisi keskittää tiettyyn tai tiettyihin käräjäoikeuksiin, joissa olisi riittävä valmius esimerkiksi videokuulustelujen järjestämiseen ja jossa mm. julkisen asiamiehen nopea hankkiminen onnistuu paremmin kuin pienissä käräjäoikeuksissa. Keskittämällä saavutettaisiin se etu, että syytteen käsittelevässä käräjäoikeudessa anonyymistä todistelusta päättänyt tuomari ei tulisi esteelliseksi käsittelemään syyteasiaa. Keskittäminen

varmistaisi myös sen ajatuksen toteutumisen, ettei tieto anonyymien todistajan henkilöllisyydestä voisi esimerkiksi vahingossa tulla syyteasiaa käsittelevän tuomarin tietoon.

Rovaniemen hovioikeuden mukaan ehdotetut tuomarin toimivaltaa koskevat säännökset saattavat johtaa pienissä ja keskisuurissa käräjäoikeuksissa hankaliin tilanteisiin, kun esteettömiä tuomareita ei ole. Hovioikeus viittaa pakkokeinon mukaisiin esteettömyysratkaisuihin. Esimerkiksi vangitsemisasiant ratkaissut tuomari ei ole esteellinen käsittelemään itse pääasiaa.

Tuomarin tietoisuus kuultavan henkilöllisyydestä

Työryhmän ehdotus merkitsisi, ettei pääasiaa käsittelevä tuomari tietäisi anonyymien todistajan henkilöllisyydestä enempää kuin asianosaiseltaan. Poliisi-johtaja Toivanen on eriävässä mielipiteessään esittänyt, että tuomarin tulisi näytön ja todistajan luotettavuuden arvioinnin kannalta aina tietää vähintään se, onko anonyymi todistaja virkavastuulla toimiva poliisimies.

Tullihallitus tukee Toivasen eriävää mielipidettä myös siltä osin, kuin siinä nähdään näytön ja todistajan luotettavuuden arvioinnin kannalta välttämättömäksi se, että rikosjutun tuomari tietäisi, onko anonyymi todistaja virkavastuulla toimiva poliisimies. Tämäkin edistäisi aineellisen totuuden selville saamista ja samalla myös rikoksen uhrin tai muun asianomistajan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Vastaavasti jutun tuomarin tulisi Tullihallituksen käsityksen mukaan tietää, onko anonyymi todistaja virkavastuulla toimiva tullimies taikka toisen EU –jäsenmaan toimivaltainen virkamies, joka suorittaa Napoli II –sopimuksen tarkoittamaa peitetutkintaa Suomessa.

Helsingin käräjäoikeus toteaa, että lähtökohtaisesti voidaan olettaa, että tuomari kykenee toimimaan puolueettomasti, vaikka hän tietäisi todistajan henkilöllisyyden tai olisi ollut ratkaisemassa anonyymien todistelun sallimista ennen syyteasian käsittelyä. Kun kuitenkin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännön mukaan menettelyn pitää näyttää myös ulospäin puolueettomalta, voi ehdotus tältä osin olla perusteltu.

Helsingin hovioikeus katsoo, että mietinnön perustelut sille, että kuultavan henkilöllisyys pidetään salassa pääasiaa ratkaisevalta/ratkaisevilta tuomareilta ovat virheelliset ja ristiriitaiset. Kun esim. vakiintuneesti vangitsemisasiant ratkaissut tuomari, joka on ennakkoon joutunut ottamaan kantaa jopa vastaajan todennäköiseen syyllisyyteen, ei tule esteelliseksi ratkaisemaan itse pääasiaa (esim. HE 78/2000 vp. s. 46) ei ole tässäkään perusteltua katsoa, että tuomari, joka ottaisi kantaa anonyymiteetin sallittavuuteen ja siinä yhteydessä arvioisi vastaajan taholta todistajaan kohdistetun väitetyn uhkauksen vakavuutta, tulisi esteelliseksi käsittelemään myöhemmin itse pääasiaa. Väitetty ennakkosenteen mahdollisuus sopii myös huonosti anonyymisti kuultavaan peitepoliisiin, jonka osallistumista käynnissä olevaan peitetoimintaan anonyymiteetillä suojellaan eli suojelun kohteena on poliisin tiedonhankinta, ei itse todistaja

Turun käräjäoikeus korostaa anonyymien todistajan kuulemisen kontradiktorisuuden periaatteen toteutumisen aiheuttamaa ongelmaa. Anonyymisti kuule-

misen voidaan katsoa kaventavan puolustuksen oikeuksia, mikä oikeustieteellisessä kirjallisuudessa (Laura Ervo Oikeudenmukainen oikeudenkäynti s. 371) esitettyjen kannanottojen mukaan tulee kompensoida korostamalla oikeusturvan takeita muulla tavalla. **Käräjätuomarit ry** ja **Suomen Lakimiesliitto** toteavat, että ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on katsottu, että anonyymi todistelu edellyttää vastaajan oikeussuojan kompensoimista, jollaisena on mainittu tuomarin tietoisuus todistajan henkilöllisyydestä ja todistajan luotettavuuden erityistarkkailu. Käräjätuomarit ry kysyy, johtaako järjestely oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin mukaiseen lopputulokseen ja evätäänkö asian ratkaisevalta kokoonpanolta mahdollisuus oikeussuojan kompensointiin. **Turun käräjäoikeuden, Käräjätuomarit ry:n** ja **Suomen Lakimiesliiton** mukaan ratkaisu voisi olla se, että pääasian ratkaisevan kokoonpanon tai sen puheenjohtajan tulee päättää todistajan anonyymistä kuulemisesta. Jos kuulemisesta päättäisi syyteasian ratkaiseva tuomari, olisi käräjäoikeuden mukaan mahdollista punnita anonyymistä kuulemisesta aiheutuvan kontradiktorisuuden puutteen aiheuttamaa haittaa suhteessa muuhun ilmoitettuun todisteluun.

Käräjätuomarit ry ja **Suomen Lakimiesliitto** ehdottavat, että pääasian ratkaisevalla kokoonpanolla tulee olla oikeus evätä anonyymien todistelun esittäminen, jos se katsoo sen vaarantavan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden. Näytön arviointia koskeva säännös ei ole riittävä oikeusturvan takaamiseksi. **Helsingin hovioikeuden** mukaan se vaje, jolla anonyymi todistelu kaventaa vastaajan puolustautumismahdollisuuksia tämän ollessa tietämätön kuultavan henkilöllisyydestä, kompensoidaan ensisijaisesti nimenomaan tuomarin tietoisuudella todistajan henkilöllisyydestä ja tuomarin todistajan luotettavuuteen kohdistamalla tarkkailulla.

Helsingin hovioikeus toteaa, että tuomioistuimelle kuuluva prosessinjohtovalta edellyttää välttämättä, että tuomioistuimella on tiedossa myös kunkin kuultavan henkilöllisyys. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 5 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen tehtävänä on valvoa, että asian käsittelyssä noudatetaan selvyyttä ja järjestystä. Saman 5 §:n 2 momentin mukaan tuomioistuimen tulee myös valvoa, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi eikä asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Hovioikeuden mukaan perusteluissa sekoitetaan syyttäjän ja tuomioistuimen rooli siinä, kenen vastuulla on oikeudenkäynnissä noudatetun menettelyn asianmukaisuus. Hovioikeus huomauttaa, että asianmukaiseen todistajan luotettavuusarviointiin ei ole mahdollisuuksia, mikäli tuomarilla ei olisi tietoa todistajan henkilöllisyydestä.

Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry:n mukaan asiaa käsittelevän tuomarin tulisi olla tietoinen anonyyminä todistajana olevasta poliisista, koska virkavastuulla tehtäviään hoitavaa poliisia tulee lähtökohtaisesti pitää luotettavana todistajana, jonka motiiveja eivät ohjaa henkilökohtaiset intressit. Sen sijaan tuomarilla ei olisi välttämätöntä saada tietoonsa kyseisen poliisin henkilötietoja.

Vaasan käräjäoikeuden mukaan mietinnön perustelut siitä, ettei tuomarilla tulisi tietää etukäteen mitään todistajan henkilöllisyydestä ja sen myötä uskottavuudesta eivät vakuuta. Tuomarinhän pitäisi jostain seikoista pystyä päättelemään jotain todistajan luotettavuudesta ja uskottavuudesta. Mikäli ne

eivät ilmene kertomuksesta tai kysymysten johdosta, niin arviointia on vaikea tehdä varsinkin, jos myös mahdollisuus näköhavaintojen tekemiselle on pois suljettu.

Vaasan käräjäoikeus toteaa, että nykyään vain ns. teknisiä todistajia kuullaan ilman näköyhteyttä, ”luotettavuustodistajan” kohdalla tämä ei ole mahdollista. Mikäli tarkoitus on, että joku todistaja voi olla niin anonymi, ettei oikeus edes todistajaa näe, niin sellaisen todistelun luotettavuutta on lähes mahdotonta arvioida. Todistajan henkilöllisyyden tietäminen auttaa osaltaan oikean ratkaisun tekemisessä. Totta tietenkin on, että lähtökohtaisesti tuomarilla ja asianosaisilla tulisi olla mahdollisimman samanlaiset tiedot todistajista.

Mietinnön mukaan saman tuomioistuimen eri tuomarit ratkaisevat anonymiteetti- ja pääasian. **Vaasan käräjäoikeus** kiinnittää huomiota siihen, kuinka ensimmäinen ratkaisu pidetään käytännössä salassa pääasian tuomarilta? Voiko vai peräti pitääkö henkilökunnan kieltäytyä antamasta tuomioistuimen työskentelyyn liittyviä tietoja laamannille (joka johtaa/valvoo tuomioistuinta) tai lähiesimiehilleen? Tämän tyyppinen salailu ei käräjäoikeuden mukaan sovi tuomioistuintyöskentelyyn. Myös **Helsingin hovioikeuden** mukaan on vaikea kuvitella, että anonymiteettipäätös pysyisi salassa saman tuomioistuimen muilta jäseniltä.

Professori Juha Lappalaisen mukaan perustelut sille, ettei jutun tuomarikaan tiedä todistajan henkilöllisyyttä, eivät ole vakuuttavia. On tuskin erityisen ”vaarallista”, jos tuomari tietää anonymimin todistajan henkilöllisyyden. Tieto henkilöllisyydestä (esim. todistajan henkilösuhteet asianosaisiin) voi vastaavasti estää sen, ettei tuomari anna todistajanlausumalle liian suurta näyttöarvoa. Jos tuomari ei tiedä todistajan henkilöllisyyttä, joudutaan lisäksi hankaluuksiin todistajan kutumisessa ja poissaolouhkien asettamisessa jne. Työryhmä on, mitä sopii kummastella, ohittanut nämä ongelmat todeten, että ne voidaan jättää oikeuskäytännössä ratkaistaviksi.

Jos anonymiin todisteluun mennään, tulisi **professori Lappalaisen** mukaan vielä ottaa pohdittavaksi mahdollisuus, että anonymiteetistä päättää syytetä käsittelevä tuomioistuin, niin kuin se päättää muistakin todistelun sallittavuutta koskevista kysymyksistä. Tässä järjestelyssä jutun tuomari tietää todistajan henkilöllisyyden, mikä on professori Lappalaisen mielestä luontevampaa kuin että henkilöllisyys salataan tuomarilta. Syytetä käsittelevällä tuomioistuimella on parhaat mahdollisuudet arvioida anonymimin todistelun sallittavuutta.

Helsingin hovioikeuden mukaan perustelujen lausuma siitä, ettei olisi estettä ilmaista anonymimin todistajan henkilöllisyyttä edelleen jutun ulkopuoliselle poliisimiehelle, mutta kylläkin pääasian ratkaisevalle tuomarille, on katsottava jonkinasteiseksi lapsukseksi.

3.2.4 Anonymiteettiasian käsittely – 5 luku 11 c §

Työryhmä on ehdottanut, että anonymiä todistelua koskeva vaatimus olisi otettava tuomioistuimessa käsiteltäväksi viipymättä. Muulla kuin anonymiä

todistelua vaatineella asianosaisella ei olisi oikeutta olla läsnä asian käsittelyssä. Syyttäjää olisi kuitenkin kuultava asianomistajan tai vastaajan anonymiä todistelua koskevasta vaatimuksesta. Henkilöä, jota vaaditaan kuultavaksi anonymisti, voitaisiin kuulla.

Helsingin käräjäoikeus toteaa, että kun käsittelyssä olisi paikalla vain hakija, ilmeisesti yleisemmin syyttäjä ja todennäköisesti myös suojeltava, on kyseenalaista, miten hyvin anonymiteetin välttämättömyys ja vaaran vakavuus todellisuudessa pystytään selvittämään. Menettely saattaa muodostua syytetyn oikeusturvan kannalta kyseenalaiseksi, vaikka hänen etujaan olisikin valvomaassa julkinen puolustaja.

Professori Juha Lappalainen toteaa, että jos anonymiteetistä päättäisi syytetä käsittelevä tuomioistuin, olisi luontevaa, että kaikilla jutun asianosaisilla olisi asiassa puhevalta ja heillä olisi oikeus tulla kuulluksi. Todistajan henkilöllisyys voidaan salata siltä, jota kohtaan anonymiteettiä haetaan. Esiteksessä jää professori Lappalaisen mukaan lisäksi epäselväksi, tarkoittaako läsnäolo-oikeus samaa kuin puhevallan käyttöoikeus.

3.2.5 Julkinen asiamies – 5 luku 11 d §

Työryhmä on ehdottanut, että tuomioistuimen olisi määrättävä epäillylle, jolla ei ole oikeutta olla läsnä asian käsittelyssä, julkinen asiamies valvomaan hänen etuaan.

Asianajaja Tuija Turpeinen on eriävässä mielipiteessään todennut, että julkisen asiamiehen tosiasialliset mahdollisuudet valvoa syytetyn etua ovat käytännössä erittäin vähäiset. Myös **Suomen Asianajajaliitto** katsoo, että ehdotettu menettely, jossa edun valvominen ja muutoksenhakuoikeus on yksinomaan julkisella asiamiehellä, on näennäinen ja kestämaton oikeusturvakeino. Ehdotettu lainkohta tulee Tuija Turpeisen eriävässä mielipiteessä perustellulla tavalla voimaan tullessaan muotoilla siten, että syytetyille annetaan mahdollisuus muutoksenhakuun anonymiä todistelua koskevasta ratkaisusta. **Helsingin hovioikeus** katsoo asianajaja Tuija Turpeisen tavoin, että kysymys olisi täysin näennäisestä oikeusturvasta. Ehdotuksessa perustellun kaksiasianosaisuuden luomisesta ei voida puhua.

Professori Juha Lappalaisen mukaan työryhmän ehdottama järjestely, jossa muilla asianosaisilla kuin anonymiteetin hakijalla ei ole oikeutta olla läsnä asian käsittelyssä ja jossa epäiltyä edustaa julkinen asiamies, ei ole tyydyttävä. Kuten asianajaja Turpeinen on eriävässä mielipiteessään todennut, järjestely riistää puolustukselta mahdollisuudet prosessata tehokkaasti anonymiteetin myöntämistä vastaan. Julkinen asiamies, joka ei voi henkilökohtaisesti neuvotella epäillyn kanssa, ei voi korvata puutetta.

Helsingin kihlakunnan syyttäjänviraston mukaan ehdotettu 5 luvun 11 d § voi olla ongelmallinen.

Keskusrikospoliisi toteaa, että tarkoitus lienee, että julkinen asiamies edustaisi pelkästään epäiltyä eikä esimerkiksi asianomistajaa tilanteessa missä valittaja-

na onkin vastaaja. Myös asianomistajan ja syyttäjän välinen rooliasetelma jää esityksessä tulkinnanvaraiseksi.

Keskusrikospoliisin ja Helsingin kihlakunnan poliisilaitoksen mukaan käytännössä ongelmaksi on havaittu, että julkisen asiamiehen esteettömyyden varmistamisessa saattaa poliisin menetelmien käyttäminen paljastua muillekin kuin valittavalle julkiselle asiamiehelle, mikä puolestaan saattaa vaarantaa todistajan tai hänen läheistensä turvallisuuden. Poliisilaitoksen näkemyksen mukaan julkisen asiamiehen valintaa koskevaan menettelyyn on kiinnitettävä erityistä huomiota esimerkiksi hallinnollisella ohjauksella. Keskusrikospoliisi esittää, että julkisen asiamiehen oikeusturvafunktiota ei sisällytettäisi esitykseen. Mikäli tällaisen oikeusturvatakeen olemassaoloa kuitenkin pidetään perusteltuna, olisi tarkoituksenmukaista harkita julkisen asiamiehen roolin siirtämistä yleisesti prosessin osapuolina toimivien tahojen ulkopuolelle, esimerkiksi oikeusministeriön tietyille virkamiehille.

Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry suhtautuu kriittisesti ehdotukseen laajentaa julkisen asiamiehen käyttöä oikeusturvatakeena. Tuomioistuimen on viran puolesta huomioitava epäillyn henkilön oikeusturvan toteutuminen. Siten erillisen julkisen asiamiehen käyttö oikeusturvatakeena ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista. Mikäli ehdotus toteutetaan, tulisi julkisen asiamiehen käyttö Suomen Poliisijärjestöjen Liitto ry:n mukaan rajoittaa vain välttämättömiin tapauksiin - lähinnä kun epäillyn oikeusturva sitä erityisesti ja perustellusti vaatisi. Julkisen asiamiehen määrittämiseen liittyy useita ongelmia; muun muassa asiamiehen esteellisyyden varmistaminen ja varmistuminen anonyymitodistajan tietojen salassa pysymisestä. Tästä syystä Liitto ehdottaa, että julkiseksi asiamieheksi voitaisiin nimetä vain prosessista ja asianomaisista ulkopuolisen viranomaisen edustaja, kuten oikeusministeriön virkamies.

3.2.6 Päätös – 5 luku 11 e §

Työryhmä on ehdottanut, että lainvoimaisesta päätöksestä, jolla anonyymiin todisteluun on suostuttu, tuomioistuin antaisi hakijalle toimituskirjan, jossa syyteasia ja todistaja on henkilö- ja yhteystiedot salaten soveltuvalla tavalla yksilöity. Toimituskirjasta tulisi myös käydä ilmi, mitä menettelyä käyttäen todistajaa on kuultava.

Helsingin hovioikeus on todennut, että toimituskirjan laatisi kussakin oikeusasteessa se kokoonpano, joka teki alkuperäisen päätöksen anonyymien todistelun sallimisesta, jotta todistajan nimen salaamistarkoitus toteutuisi.

3.2.7 Muutoksenhaku – 5 luku 11 b

Työryhmä on ehdottanut, että käräjäoikeuden anonyymiä todistelua koskevaan päätökseen haettaisiin muutosta valittamalla hovioikeuteen ja hovioikeuden ensimmäisenä asteena tekemään päätökseen valittamalla korkeimpaan oikeuteen valituslupaa pyytämättä. Valituskirjelmä olisi toimitettava päätöksen tehneelle tuomioistuimelle seitsemän päivän kuluessa päätöksen julistamisesta.

Valittajan vastapuolella olisi oikeus seitsemän päivän kuluessa muutoksenhakuajan päättymisestä kirjallisesti vastata valitukseen.

Professori Juha Lappalaisen mukaan muutoksenhakujärjestelyt eivät välttämättä vaadi erillistä menettelyä. Voidaan aivan hyvin säätää, että anonymiteettiä koskevaan päätökseen saa hakea erikseen muutosta ja että asian käsittely on pysäytettävä siksi, kunnes ratkaisu on lainvoimainen.

Helsingin hovioikeuden käsityksen mukaan epäillyn itsenäistä muutoksenhakuoikeutta ei voida poissulkea mietinnössä mainituilla käytännön syillä; jos julkinen asiamies ei katsoisi aiheelliseksi valittaa anonymiteettipäätöksestä, epäillyllä itsellään täytyy, vastoin mietinnön perusteluja, olla oikeus saattaa anonymiteettipäätös muutoksenhakuasteen ratkaistavaksi juuri niin kuin säännöksen sanamuoto antaa ymmärtää, vaikka hänellä olisikin valitusta varten käytettävissään ainoastaan sanottu suppea toimituskirja.

Vantaan kärjäoikeus esittää harkittavaksi, onko esitetyn kaltaisen uuden muutoksenhakumenettelyn luomiselle tarvetta vai voisiko muutoksenhakukeinona olla kantelu. Kärjäoikeudella on hyvin myönteisiä kokemuksia pakko-keinoasioissa käytettävästä kantelumenettelystä, jossa hovioikeus säännömukaisesti antaa ratkaisunsa kahdessa viikossa kantelusta.

Rovaniemen hovioikeus huomauttaa, että menettelysäännöksistä ei käy ilmi, missä kokoonpanossa anonymiä todistelua koskevat valitusasiat käsitellään hovioikeudessa ja korkeimmassa oikeudessa.

Kouvolan hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että muutoksenhakuvaiheessa saattaa tulla esille kysymys todistajan anonymiteetin edellytysten olemassaolosta esimerkiksi silloin, kun kärjäoikeudessa tuomitaan törkeän rikoksen sijasta perusmuotoisesta rikoksesta eikä hovioikeudessa kysymys ole enää teon kvalifioidusta muodosta. Hovioikeus esittää harkittavaksi selventävää säännöstä sen varalta, kuullaanko todistajaa edellä mainitussa tilanteessa edelleen anonymiminä hovioikeudessa.

Helsingin hovioikeus kiinnittää huomiota siihen, että lainvoimaisen päätöksen saaminen anonymiteetistä saattaa kestää todellisuudessa kauan, vaikka valitus-aika kärjäoikeuden päätöksestä hovioikeuteen säädettäisiinkin hyvin lyhyeksi. Valitettaessa edelleen hovioikeuden päätöksestä, noudatettaisiin kuitenkin normaalia menettelyä eli valitus edellyttää valitusluvan saamista OK 30 luvun 2 §:n 1 momentin mukaisesti silloinkin, kun vaatimus anonymiteetistä on tehty vasta hovioikeudessa valitusteitse saatetun pääasian yhteydessä (esim. KKO 1999:106, 2001:55, 2002:6, 22, ja 77).

3.3 Esitutkintalaki

3.3.1 Anonymin todistajan kirjaaminen esitutkintapöytäkirjaan – 39 §

Työryhmä on ehdottanut, että tutkinnanjohtaja voisi päättää, ettei kuulustelupöytäkirjaan merkitä kuultavan nimeä ja yhteystietoja, jos se on tarpeen kuul-

tavan tai häneen rikoslain 15 luvun 10 §:n 2 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön suojaamiseksi henkeen tai terveyteen kohdistuvalta vakaalta uhalta. Jos henkilöä on tarkoitus kuulla oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 35 §:n mukaan anonyymisti, ei esitutkintapöytäkirjaan merkittäisi muitakaan seikkoja, joista todistajan henkilöllisyys voi paljastua. Jollei anonyymiä todistelua olisi vaadittu viimeistään rikosasian tultua vireille tai anonyymiä todistelua koskeva vaatimus on hylätty, olisi tutkinnanjohtajan täydennettävä kuulustelupöytäkirjaa muilla 1 momentin nojalla merkitsemättä jätetyillä tiedoilla kuin yhteystiedoilla.

Tampereen kihlakunnan syyttäjänvirasto on kiinnittänyt huomiota siihen, että koko julkisuuslaki on äärimmäisen epäselvä ja vaikeasti rikosoikeudenhoidon näkökulmasta hahmotettavissa. Esitutkinnassa ja osin syyteharkinnassakin syntyy tai hankitaan aina koko joukko asiakirjoja, jotka osoittautuvat hyödyttömiksi. Kuka viime kädessä ratkaisee, mikä asiakirja ”on voinut vaikuttaa” asian ratkaisuun? Syyttäjänvirasto kysyy, miksi kuulustelupöytäkirja pitäisi täydentää, jos anonyymia todistelua ei haeta tai vaatimus hylätään, eikä aineistoa tämän jälkeen haluta käyttää oikeudenkäynnissä. Syytetty ei tarvitse tietoa seikoista, jotka eivät puhu hänen puolestaan, mutta joita ei myöskään käytetä häntä vastaan.

Keskusrikospoliisi toteaa, että ”oikeudenkäynnin alulla” tarkoitettaneen ajankohtaa jolloin rikosasian varsinainen käsittely alkaa tuomioistuimessa eikä esimerkiksi rikosasian vireille tulon ajankohtaa. Sivulla 72 puolestaan todetaan, että esitutkinnan täydentäminen olisi tarkoituksenmukaista henkilöllisyyteen liittyvien seikkojen osalta jo ennen syytteen vireille tuloa (haastehakemus toimitettu käräjäoikeuden kansliaan), kun käy selväksi, ettei todistaa tulla kuulemaan anonyymisti. Vaikka todistajaa ei kuullakaan anonyymisti, voi hänellä keskusrikospoliisiin mukaan silti olla tarve salata nimi ja yhteystiedot oikeudenkäynnin alkuun saakka, mikä sinänsä on perusteluiden mukaan mahdollista. Koska salassapidon päättymisen osalta esitetään perusteluissa ristiriitaisia ajankohtia, tulisi esitystä selkeyttää tältä osin.

3.4 Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta

3.4.1 Suljettu käsittely ja oikeudenkäyntiaineiston salaisuus – 5 a § 3 mom.

Työryhmä on ehdottanut, että anonyymiä todistelua koskeva asia käsitellään sekä päätös julistetaan myös sovellettujen lainkohtien ja tuomiolauselman osalta yleisön läsnä olematta. Päätös ja oikeudenkäyntiaineisto on pidettävä salassa 40 vuotta päätöksen antamisesta.

Helsingin kihlakunnan syyttäjänvirasto kiinnittää huomiota siihen, mitä tapahtuu, jos käräjäoikeus tai ylemmät oikeusasteet hylkäävät anonyymiä todistelua koskevan vaatimuksen. Oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain ehdotetun 5 a §:n mukaan päätös ja oikeudenkäyntiaineisto on pidettävä salassa 40 vuotta päätöksen antamisesta. Jos päätös on hylkäävä ja joku asianosainen vaatii hänen kuulemistaan todistajana oikeudenkäynnissä, niin tällöin hänen

henkilöllisyytensä paljastuu. Tällä voi olla suuri merkitys jo alunperin todistajan halukkuudesta todistaa ja myös hänen kertomuksensa sisältöön.

Liitteet

Lausunnonantajat

Anonyymistä todistelusta lausunnon ovat antaneet:

sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus	Oulun läänin poliisin lääninjohto
Valtioneuvoston oikeuskansleri	Itä-Suomen läänin poliisin lääninjohto
Eduskunnan apulaisoikeusasiamies	Keskusrikospoliisi
Helsingin hovioikeus	Suojelupoliisi
Kouvolan hovioikeus	Liikkuva poliisi
Rovaniemen hovioikeus	Helsingin kihlakunnan poliisilaitos
Valtakunnansyyttäjänvirasto	Tampereen kihlakunnan poliisilaitos
Helsingin käräjäoikeus	Turun kihlakunnan poliisilaitos
Kuopion käräjäoikeus	Poliisikoulu
Lahden käräjäoikeus	Tullihallitus
Oulun käräjäoikeus	Rajavartiolaitoksen esikunta
Porin käräjäoikeus	Tietosuojavaltuutettu
Tampereen käräjäoikeus	Käräjäoikeustuomarit r.y.
Turun käräjäoikeus	Suomen Asianajajaliitto r.y.
Vaasan käräjäoikeus	Oikeuspoliittinen yhdistys Demla r.y.
Vantaan käräjäoikeus	Suomen Lakimiesliitto r.y.
Helsingin kihlakunnan syyttäjänvirasto	Suomen Syyttäjäyhdistys r.y.
Tampereen kihlakunnan syyttäjänvirasto	Suomen Poliisijärjestöjen Liitto r.y.
Turun kihlakunnan syyttäjänvirasto	Ihmisoikeusliitto r.y.
Etelä-Suomen läänin poliisin lääninjohto	Professori Pekka Koskinen
Länsi-Suomen läänin poliisin lääninjohto	Professori Juha Lappalainen

Lausuntoa eivät ole antaneet

valtiovarainministeriö

korkein oikeus

Turun hovioikeus

Itä-Suomen hovioikeus

Vaasan hovioikeus

Espoon käräjäoikeus

Lapin läänin poliisin lääninjohto

Poliisiammattikorkeakoulu

PUSH r.y.

professori Ari-Matti Nuutila

professori Veli-Pekka Viljanen

professori Jyrki Virolainen